

דוגמה

מהדורת • לבייב

חמשה חומשי תורה

ספר בראשית

עם פירוש רש"י, תרגום אונקלוס, הפטרות
ואוסף פירושים מגדולי המפרשים
וממשתתפי של הרבי מליובאוויטש

פרשת תולדות

שם הפרשה

של הנשמה על פני הנשמה הלא יהודית, ולא מפני ההחלטה האישית של הבוחר. לכן, הבחירה היתה בגוף של היהודי, שנראה בחיצוניות דומה לגוף של הלא יהודי, ובכל זאת ה' בחר בגוף שלנו (ראה תניא פרק מט).

כמובן, אין הכוונה שהנשמה כלל לא נבחרה על ידי ה', אלא שבנוגע לגוף הבחירה של ה' היא בולטת וניכרת, כי ברור שה' בחר בו רק מפני שכך הוא חפץ, בלי שום סיבה.

כאשר נשמה וגוף הם ביחד, כל אחד מושפע מהאיכות המיוחדת של האחר: על ידי שמירת תורה ומצוות, הנשמה מזככת את הגוף ומלמדת אותו כיצד לאהוב את ה'; ובתמורה, הגוף מלמד את הנשמה איך לגלות את הבחירה העצמית של ה' בה.

לכן, שניהם "אמורים בפרשה". כי לכל אחד מהם, יעקב ועשו – הנשמה והגוף, יש את התפקיד והתכונות המיוחדים שלו.

(על פי שיחת שבת פרשת תולדות תשנ"ב)

רש"י מפרש את המילה "תולדות": "יעקב ועשו האמורים בפרשה". היינו שהמילה "תולדות" מכוונת לשני צאצאיו של יצחק, יעקב ועשו.

מדוע הפרשה נקראת גם על שם עשו? כיצד התורה נותנת יחס שווה ליעקב ועשו? מבואר בתורת החסידות, שיעקב מייצג את הנשמה, ואילו עשו מייצג את הגוף. מכאן החשיבות של עשו. כי עשו במובנו הפנימי – הגוף – הוא דבר חשוב מאד.

הנשמה דומה ל"בן" של ה'. קיימת ביניהם מערכת יחסים של אהבה טבעית, כמו בין הורים וילדים. הגוף, לעומת זאת, הוא חסר אהבה תורשתית לה'. אדרבה, הוא מסתיר על נוכחות ה'.

עם זאת, כשהקב"ה בחר בעם ישראל מכל האומות, הוא בחר בעיקר בגוף שלנו ולא בנשמה. כי בחירה בנשמה היהודית, אינה נחשבת בחירה אמיתית שבאה מהחלטה חפשית שלו. שכן, בחירה בנשמה הנעלית, יכולה לנבוע מהעדפת המעלה

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אֲבִרְהָם אֲרֻבָּעִים שָׁנָה בְּקָחָתוֹ אֶת־רַבְּקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֲרָם לִיהָ לְאִשָּׁה: כא וַיְצַלֵּי יִצְחָק קָדָם

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אֲרֻבָּעִים שָׁנָה בְּקָחָתוֹ אֶת־רַבְּקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֲרָם אִחֹת לְבִן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה: כא וַיְצַלֵּי קָדָם

— כש"י —

מתה שרה, ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה, דבת ל' היתה כשנולד יצחק, וזת קכ"ז כשמתה, שנאמר ויהיו חיי שרה וגו', הרי ליצחק ל"ז שנים, וזו צפרק נולדה רצקה, המתין לה עד שתהא ראויה לציאה ג' שנים, ונשא: בת בתואל מפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא צת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אלא להגיד שצחה, שהיתה צת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדח ממעשיהם: מפדן ארם. על שם שני ארם היו, ארם נהרים וארם לוצה, קורא אותו פדן, לשון למד צקר, תרגום, פדן תורין, ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם, שזלשון ישמעאל קורין לשדה פדן: (כא) ויעתר. הרצב

(יט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו האמורים צפרשה: אברהם הוליד את יצחק. (לאחר שקרא הקצ"ה שמו אברהם אחר כך הוליד את יצחק. דבר אחר), על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזהר לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאצמולך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נת מה עשה הקצ"ה, לר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכלל אברהם הוליד את יצחק, וזכו שכתב כאן יצחק בן אברהם (היה), שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן ארבעים שנה. שהרי כשצא אברהם מחר המוריה נתצטר שנולדה רצקה, ויצחק היה בן ל"ז שנה, שהרי זו צפרק

שאלות בסיסיות

עם אברהם שנים רבות ולא נתעברה. מה עשה הקב"ה? צר את צורת פניו של יצחק כצורת פניו של אברהם, והכל ראו שאכן אברהם הוליד את יצחק.

זו, איפוא, הכוונה בפסוק: "יצחק בן אברהם", כי הוכח והוברר ש"אברהם הוליד את יצחק".

● למה התורה כותבת "אברהם הוליד את יצחק"?

(סוף פסוק יט)

רש"י: לאחר שנאמר "יצחק בן אברהם", התורה מוסיפה: "אברהם הוליד את יצחק", שייצחק בטוח בא מאברהם. כי ליצני הדור היו אומרים ששרה נתעברה מאבימלך, שהרי חיתה

תורת מנחם

ניצוצות של חסידות

טו). לכן, אין ספק כי מבחינה זו הפחד מה' מביא את האדם קרוב לבוראו, יותר מאשר אהבת ה'. כי הפחד גורם לאדם להרגיש נחות ועניו. ובאופן אירוני, דווקא באמצעות תחושת השפלות, בעצם האדם עושה עצמו ראוי, כי במצב הזה אישיותו דומה לכלי ריק שה' יכול ל"שכון בו".

לכן יצחק שהצטיין ביראת ה' נקרא על שם הצחוק, כי דווקא היראה גרמה לכך שיהיה מאוחד עם הבורא בצורה קרובה, שמחה ושלימה יותר, מאשר בהתאחדות שמושגת באמצעות אהבה בלבד.

(על פי לקוטי שיחות חלק ל, עמ' 103 ואילך; חלק כ עמ' 116 ואילך)

לפי תורת החסידות, אברהם עבד את ה' (בעיקר) מתוך אהבה, ואילו יצחק עבד (בעיקר) מתוך יראה. למעשה, גם בצורת הפנים שלהם הם היו אמורים להיות שונים מאד זה מזה, כסימן לשוני בתכונות האופי הרוחני שלהם. לכן, ה' עשה נס מיוחד כדי שצורת פניו של יצחק תהיה דומה לזו של אברהם (ראה רש"י לפסוק יט).

אולם, כאשר לוקחים בחשבון את העיקרון האמור, נראה ששמו של יצחק לא מתאים לאופי שלו. "יצחק" פירושו צחוק ושמחה, וזה לא הולם לאדם שחיוו היו קודש לעבודת ה' מתוך יראה.

אלא, נאמר בחז"ל שה' בוחר להיות קרוב למי שנוהג בענווה, כמו שכתוב "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח" (ישעיה נז,

יִצְחָק לִיהוָה לְנִכְחַ אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הָיָה וַיַּעֲתֶר לוֹ יְהוָה וַתֵּהָרֵר רַבֵּקָה אִשְׁתּוֹ: כַּב וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר

י: לקבל אתמיהא ארי עקרה היא וקבל צלותיה י: ועדיאת רבקה אתמיה: כב ונתקין בניא במעהא ואמרת אם פן

רש"י

בלע"ז: לנכח אשתו. זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת: ויעתר לו. לו ולא לה, שאין דומה תפלת לדיק בן לדיק לתפלת לדיק בן רשע', לפיכך לו ולא לה: (כב) ויתרוצצו. על כרחך המקרא הזה אומר דורשני, שסתם

והפניו צתפלה: ויעתר לו. נתפלל ונתפיים ונתפתח לו. ואומר אני, כל לשון עתר, לשון הפלרה ורצוי הוא, וכן ועתר ענן הקטורת¹, מרצית עליית העשן. וכן העתרתם עלי דצריכס², וכן ונערתות נשיקות שונא³, דומות למרובות והנס למשא, אנקרישר"א

ש א ל ו ת ב ס י ס י ו ת

יעקב היה רץ ומתאמץ לצאת. ואילו כשהיא עברה ליד פתחי בתי עבודה זרה, עשו היה רץ ומתאמץ לצאת (ראה יסוף מעשה).

● כיצד רבקה ביררה על ההריון שלה? (פסוק כב)

רש"י: היא הלכה לישיבה של שם והוא גילה לה ברוח הקודש מה עתיד להתרחש (רש"י לפסוקים כב-כג).

טור הארוך: למה רבקה שאלה את שם ולא את אברהם? יתכן שהיא לא רצתה לצער את אברהם עם המידע הבלתי רצוי שיש לה הריון מסוכך.

● האם גם יצחק היה עקר? (פסוק כא)

מדרש הגדול: למעשה, גם יצחק לא היה יכול להוליד ילדים. הדבר נרמז בתורה בפסוק כא, שבו המילה "[כי עקרה] היא" לא כתובה בצורה הרגילה - "היא" (ביו"ד), אלא "הוא" (בוא"ו), כך שאפשר לקרוא גם: "הוא" לא היה יכול להוליד ילדים.

● מה היתה הסיבה ש"ויתרוצצו הבנים בקרבה"?

(פסוק כב)

רש"י: כאשר רבקה עברה ליד פתחי הישיבות של שם ועבר,

ת ו ר ת מ נ ה ם

תמימה". כלומר, יצחק ידע שהוא עולה תמימה (כפי שה' אמר לו במפורש, רש"י להלן כו, ב), לכן היה בטוח שה' שומר אותו מחטא. וזה נתן לו ביטחון שאי היכולת ללדת ילדים, למרות שהדבר הובטח לו על ידי ה', איננה בגללו.

(על פי שיחת שבת פרשת תולדות, תשמ"ח)

● מדוע ביקשה רבקה את עצתו של שם? (כב)

רש"י כותב, שרבקה הלכה לישיבה של שם כדי שיסביר לה מדוע "הבנים מתרוצצים בקרבה".

יש להבין: (1) למה היא הרחיקה עד שם, ולא שאלה את בעלה, יצחק, או את חמיה, אברהם? (2) למה רש"י כותב שהיא הלכה ל"שם", הרי הישיבה הזו היתה "של שם ועבר"?

הביאור

נאמר בפסוק (כב): "ותלך לדרש את ה'". כלומר, היא הלכה לשאול מישהו. מכאן, שהיא לא שאלה את יצחק שהיה עמה בבית או את אברהם שגר גם באותו מקום, אלא הלכה לאדם אחר.

● ביטחון של יצחק (פסוק כא)

נאמר בתורה: "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא" (פסוק כא). כלומר, יצחק עמד בפנינת החדר, מול אשתו, והתפלל על עקרותה. נשאלת השאלה: איך יצחק ידע כי עקרה "היא", שהיא העקרה, אולי אי היכולת שלהם להביא ילדים היא בכלל בגללו?^{*}

אפשר לומר, שיצחק היה בטוח ביכולת שלו להביא ילדים, כי ה' הבטיח במפורש לאברהם (לעיל כא, יב) "כי ביצחק יקרא לך זרע".

אולם, ההסבר הזה אינו מספק, כי מצינו שגם יעקב זכה להבטחה מה' שיהיו לו ילדים (להלן לב, ג), ובכל זאת, הוא התפלל לה' שההבטחה לא תבטל בגלל החטא (ראה רש"י שם, פסוק יא). ובוודאי שגם יצחק חשש אולי הוא עבר עבירה שתפגע בקיום ההבטחה של ה' כלפיו.

הביאור

יצחק היה בטוח שהוא לא חטא, לכן, היה ברור לו שההבטחה של ה' אליו צריכה להתקיים. רש"י כותב (בפסוק כו): "כיון שלא נתעברה, ידע שהיא עקרה והתפלל עליה, ושפחה לא רצה לישא [כפי שאברהם עשה], לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה

* [המדרש הגדול מסביר, שבאמת גם יצחק לא היה מסוגל להביא ילדים. לכן כתוב "כי עקרה הוא", שגם הוא היה עקר. אולם רש"י אינו מקבל זאת. כי ברמת הפשט, המילים מתפרשות בדרך כלל כפי שהם נקראות (היא) ולא כפי שהם נכתבות (הוא) (ראה לקוטי שיחות חלק ה, עמ' 114, הערה 18).]

**אִם-כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וְתִלְךָ לְדַרְשׁ אֶת-יְהוָה: כֵּן וַיֹּאמֶר יְהוָה
 לָהּ שְׁנֵי גַיִם [ק' גוים] בְּבִטְנָהּ וּשְׁנֵי לְאֵמִים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדּוּ וּלְאֵם
 מִלְאָם יֵאָמְזוּ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר: כֵּן וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֶדֶת וְהִנֵּה
 תוֹמָם בְּבִטְנָהּ: כה וַיֵּצֵא הָרְאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי בְּלוּ בְּאֲדַרְתּוֹ שְׁעַר**

לְמֵא דָּנָן אֲנִי וְאֲזַלְתְּ לְמַתְבַּע אֲוִלְפָן מִן
 קֶדֶם יי: כג וַאֲמַר יי לֹה תָרִין עֲמָמִין
 בְּמַעֲיָכִי וְתָרִיתִין מִלְפָּנֶיךָ מִמַּעֲיָכִי יתְפַרְשֵׁן
 וּמִלְכוּ מִמִּלְכוֹ יתְקַף וְרַבָּא יִשְׁתַּעֲבֹד
 לְצָעִירָא: כד וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמִילָד וְהִיא
 תִּיּוֹמִין בְּמַעֲהָא: כה וַיִּנְפֹק קַדְמָהָא סְמוּךְ
 כְּלִיָּה כְּגַלִּים (כְּכֻלָּן) דְּשְׁעָר וְקָרוּ שְׁמִיָּה

רש"י

מה היא רינינה זו, וכחצ אס כן למח זה אנכי. רבותינו דרשוהו
 לשון רינינה, כשכיתה עוצרת על פתחי תורה של שם ועצר, יעקב
 רץ ומפרכס ללאת, עוצרת על פתחי ע"א, עשו מפרכס ללאת.
 דבר אחר, מתרוללים זה עם זה, ומריצים צנחלת שני עולמות:
 ותאמר אם כן. גדול לער העצור: למח זה אנכי. מתארכ
 ומתפללת על הריון: ותלך לדרוש. לבית מדרשו של שם: לדרוש
 את ה'. שיגיד לה מה תכח צסופה: (כג) ויאמר ה' לה. על ידי
 שליח, לשם נאמר צרוח הקדש, והוא אמר לה: שני גוים בבטנה.
 גיים כתיב כמו (כמו) גאים, אלו אנטוניוס ורבי, שלא פסקו

מעל שולחנס לא לנזן ולא חזרת, לא צימות החמה ולא צימות
 בגשמים: ושני לאמים. חין לאום אלא מלכות: ממעיך יפרדו.
 מן המעים הם נפרדים, זה לרשעו זה לתומו: מלאם יאמין. לא
 ישוו בגדולה, כשזכ קס זה נופל, וכן הוא אומר אמלאה החרצה',
 לא נתמלאה לור אלא מחרצה של ירושלים: (כד) וימלאו ימיה.
 אבל צחמר כתיב ויהי צעת לדתה. שלא מלאו ימיה, כי לז' חדשים
 ילדתה: והנה תומם. חסר. וצחמר תאומים מלא, לפי ששניהם
 לדיקים, אבל כאן אחד לדיק ואחד רשע: (כה) אדמוני. סימן
 הוא שיכח שופך דמים? בלו באדרת שער. מלא שער כטלית

מנהג

להעמיד את יצחק ואברהם בניסיון של אמונה בדומה לעקידה,
 רבקה העדיפה לפנות למישהו אחר ולבקש את עצתו.

למה היא העדיפה לפנות לאדם אחר?

בגלל אחת משתי סיבות: (1) היא אכן בקשה את עצתם תחילה,
 אבל הם לא סיפקו לה מענה. לכן פנתה לבקש עצה משם. עם זאת,
 רש"י לא מזכיר את הנקודה הזו, כיון שהדבר לא נרמז בתורה.

(2) יתכן שרבקה לא רצתה להדאיג אותם. אחרי כל כך הרבה
 שנות המתנה לכניסתה להריון, יצחק ואברהם היו מצטערים
 לשמוע שההריון אינו כשורה. "הבנים מתרוצצים בקרבה" וגורמים
 לה חוסר מנוחה, עד שהיא אומרת "למה זה אנכי" (פסוק כב), כלומר,
 שיש בה חרטה על הרצון ללדת.

יתר על כן: הידיעה על הסיכון בהריון היתה מעמידה את יצחק
 ואברהם בסוג של ניסיון, בתמיהה על ההנהגה של הקב"ה: בתחילה
 רבקה לא נכנסה להריון. אחר כך, ה' נענה לתפילה של יצחק והיא
 נכנסה להריון. והנה עתה ההריון מסתבך, והיא צועקת "למה זה
 אנכי".

כמוכן, שהמצב הזה עלול היה לגרום ליצחק ואברהם לתמוה
 על הנהגת ה', שעד שסוף סוף ההריון התאפשר, הוא מסתבך והיא
 מתחרטת עליו לגמרי.

המצב דומה לתמיהה של אברהם בעקידה, שבתחילה ה' אמר
 לו "כי ביצחק יקרא לך זרע", ואחר כך אמר לשחוט את יצחק,
 ובסוף אמר להוריד אותו מהמזבח. ואברהם תמה שם על כוונת
 דברי הקב"ה (רש"י לעיל כב, יב ד"ה כי אתה ידעתי). ובכן, כדי שלא

סוף מעשה

איך יתכן שליצחק אבינו, היה בן שמעצם טבעו, כבר
 בעודו ברחם אמו, היתה לו נטייה לעבודת אלילים? (ראה רש"י
 לפסוק כב)

אלא, לפעמים ה' בורא אדם עם נטייה טבעית לרע, כדי
 שיתמודד עם נסיונות קשים ויתגבר עליהם. תתעורר בתוכו
 תאוה לדבר רע, ובכל זאת הוא יעצור עצמו כדי שלא להתנתק
 חלילה מה'. ואכן, העובדה שהוא בעל נטייה טבעית לרע, אינה
 מכריחה אותו להיות רשע (שהרי ניתנה לו בחירה חופשית).
 אלא אדרבה, הסיבה שניתנה לו כזו נטייה, היא כדי להתמודד
 מול הניסיון ולהתגבר עליו. לכן היתה לעשו נטיה טבעית לרע,
 כדי שהוא יצטיין בעבודת ה' של 'דיכו' היצר הרע.

ואף שלמעשה עשו כשל במשימה שלו, בכל זאת אנחנו
 יכולים ללמוד מעשו שאם יש לאדם רצון עז לעשות משהו רע,
 זה אומר שהשליחות האלוקית שלו היא להתגבר על יצרו.

(על פי לוקטי שיחות חלק כ, עמ' 108 ואילך)

וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֶשָׂו: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחָת בְּעֵקֵב
 עֶשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בֶּן־שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלִדְתוֹ אֹתָם:
 כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב

עֶשָׂו: כו וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֶשָׂו: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחָת בְּעֵקֵב
 עֶשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בֶּן־שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלִדְתוֹ אֹתָם:
 כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב

רש"י

כזכורי שם, כדא הוא דכתיב ויקרא שמו יעקב. דבר אחר אצו
 קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב: בן ששים שנה. י' שנים
 משנשא עד שנעשית בת י"ג שנה וראוי להריון, וי' שנים
 הללו, לפי והמתין לה, כמו שעשה אצו לשרה, כיון שלא
 נתעברה, ידע שהיא עקרה והתפלל עליה, ושפחה לא רצה לישא,
 לפי שנתקדש צהר המוריה להיות עולה תמימה: (כז) ויגדלו
 הנערים ויהי עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים
 צמעטיהם, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני
 י"ג שנה, זה פירש לצתי מדרשות וזה פירש לעבודת אלילים:
 יודע ציד. ללוד ולרמות את אצו צפיו, ושאלו, אצו היאך
 מעשרין את המלח ואת הצבן, כסבור אצו שהוא מדקדק צמלות:
 איש שדה. כמשמעו, אדם צול, ולודו בקשתו חיות ועופות:

של אמר המלאכה שער, פלוקיר"א בלע"ז: ויקראו שמו עשו.
 הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ונגמר צערו כצן שנים
 הרבה: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו'. שמעתי מדרש אגדה
 הדורשו לפי פשוטו, דדין היה אוחז צו לעכצו, יעקב נולד מטיפה
 ראשונה ועשו מן השנייה, לא ולמד משפופרת שפיה קלרה, תן
 צה שתי אצנים זו תחת זו, הנכנסת ראשונה תלא אחרונה,
 והנכנסת אחרונה תלא ראשונה, נמלא עשו הנולד צאחרונה ילא
 ראשון, ויעקב שנולד ראשונה ילא אחרון, ויעקב צא לעכצו שיכא
 ראשון ללידה כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה, ויטול את
 הצכורה מן הדיו: בעקב עשו. סימן שאין זה מספיק לגמור
 מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו: ויקרא שמו יעקב.
 הקצ"ה, (אמר, אתם קריתון לצכורכם שם, אף אני אקרא לצני

שאלות בסיסיות

אותם? מכך רש"י למד ש"יודע ציד" בטח מתייחס למשהו
 שונה מצידת חיות, והיינו היכולת שלו לצוד אחרים בפיו.

השאלה של עשו איך מעשרים מלח ותבן היתה רמאות, כי
 לאמיתו של דבר, על פי ההלכה אין חובה להפריש מעשר ממלח
 ותבן (שהרי מפרישים מעשר רק מתוצרת חקלאית). הדבר גרם
 ליצחק לחשוב שעשו מקפיד במיוחד על קיום מצוות, מעבר
 לחוב ההלכתי, והוא מפריש מעשר אפילו במקרה שאין חובה
 לעשות זאת.

• איך עשו היה צד? (פסוק כז)

רש"י: הוא ידע איך לצוד ולרמות את אביו בפיו. הוא היה
 שואל את יצחק: "אבא, איך מעשרים את המלח ואת התבן?"
 והדבר גרם לאביו לחשוב שהוא מקפיד על קיום המצוות.

מזרחי: למה רש"י לא פירש את המושג "צד", כפשוטו, היינו
 צד חיות? כי לרש"י היה קשה מה הסיבה לכפל הלשון בפסוק
 "ויהי עשו איש יודע ציד, איש שדה". הרי שני הביטויים הללו
 הם בעלי משמעות זהה ואם כן, התורה אינה צריכה לכפול

תורת מנחם

לאן היא הלכה לשאול?

• הקושי של רש"י (פסוק כז)

הקושי של רש"י הוא: כתוב בפסוק "ויהי עשו איש יודע ציד
 איש שדה". הסדר היה צריך להיות "איש שדה יודע ציד", ולא
 "יודע ציד איש שדה", כי אדם יוצא תחילה לשדה ואחר כך מתחיל
 לצוד. לכן, רש"י למד שמדובר ב"צידה" שהתרחשה בתוך הבית,
 לפני שיצא ל"שדה". מהי? "לצוד ולרמות את אביו בפיו".

השאלה המטעה של עשו

עשו רימה את אביו בכך שעשה רושם של מדקדק במצוות,
 ושאל: "היאך מעשרין את המלח ואת התבן?"

התורה אומרת קודם לכן "מלכי צדק, מלך שלם, הביא לחם
 ויין, והוא כהן לאל עליון" (יד, יח). ורש"י מסביר שמלכי צדק הוא
 בעצם שם. מכאן, ששם היה כהן לא-ל עליון, אדם שקרוב במיוחד
 לשכינה.

לכן, כשרבקה חיפשה מישהו שאצלו אפשר "לדרוש את ה'",
 אדם שקרוב במיוחד לשכינה, הבחירה הטובה ביותר היתה שם.
 לכן, היא גם הלכה דוקא אליו, ולא לעבר, כי היא לא באה ללמוד
 תורה אצלם, אלא "לדרוש את ה'", ולצורך זה התאים יותר שם
 שהיה כהן לא-ל עליון.

(על פי שיחת שבת פרשת תולדות תשמ"ח)

שָׁלִים מְשַׁמֵּשׁ בֵּית אוֹלְפָנָא: כה וְרַחִים יִצְחָק יָת עֶשׂו אָרִי מִצִּידֵיהָ הָיָה אָכִיל וְרַבְּקָה רָחִימַת יָת יַעֲקֹב: כט וּבְשִׁיל יַעֲקֹב תִּבְשִׁילָא נֶאֱתָא עֶשׂו מִן חֲקֵלָא וְהוּא מְשַׁלְּהִי: ל נֶאֱמַר עֶשׂו לְיַעֲקֹב אֲטַעֲמֵנִי כְעַן מִן סְמוּקָא סְמוּקָא הָדִין

אִישׁ תָּם יֵשֵׁב אֲהָלָיִם: כה וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת־עֶשׂו כִּי־צִיד בְּפִיו וְרַבְּקָה אֲהָבַת אֶת־יַעֲקֹב: כט וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֵא עֶשׂו מִן־הַשְּׂדֵה וְהוּא עֵיף: ל וַיֹּאמֶר עֶשׂו אֶל־יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן־הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵיף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָאתְשָׁמוּ אָדָם:

כש"י

ואותו היום מת אברהם, שלא יראה את עשו בן בנו יולא לתרבות רעה, ואין זו שיבה טובה שהצטיחו הקצ"ה, לפיכך קצר הקצ"ה ה' שנים משנותיו, שילחק חי ק"פ שנה, וזה קע"ה שנה, וזישל יעקב עדשים להצרות את האבל, ולמה עדשים שדומות לגלגל, שהאבלות גלגל החוזר בעולם. (ועוד מה עדשים אין להם פה, כך האבל אין לו פה, שאסור לדבר, ולפיכך המנהג להצרות את האבל בתחלת מאכלו צינים, שהם עגולים ואין להם פה, כך אבל

תם. אינו צקי בכל אלה, אלא כלבו בן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תס: ישב אהלים. אכלו של שס ואכלו של עזר: (כח) בפיו. כתרגומו בפיו של יצחק. ומדרשו, בפיו של עשו, שהיה לז אותו ומרמכו דצדריו: (כט) ויזד. לשון זישול כתרגומו: והוא עיף. צרליחה¹, כמה דחימח כי עיפה נפשו להורגים?² (ל) הלעיטני. אפתח פי ושפוך הרצח לתוכה, כמו ששנינו, אין אוצסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדום האדום. עדשים אדומות,

ש א ל ו ת ב ס י ס י ו ת

את המעשר מהמלח והתבן כהידור מיוחד, לא כחובה על פי ההלכה, כנראה עלי לעשות היכר וסימן לדבר על ידי שינוי מסוים בתהליך ההפרשה.

ברטנורה: עשו לא שאל איך להפריש מעשר, כיון שהתשובה לשאלה הזו ברורה: פשוט לוקחים עשרה אחוזים מהתוצרת.

משכיל לדוד: לכאורה, כתוצאה מהשאלה איך להפריש מעשר ממלח ותבן, עשו עשה רושם של עם הארץ שלא יודע את ההלכה הבסיסית שמפרישים מעשר רק מתוצרת חקלאית. לכן, חייבים לומר שעשו בעצם שאל: [כיון שאני מפריש

ת ו ר ת מ נ ח מ

כלומר, לפי פשט התורה, אברהם נתן מעשר "מכל" הרכוש שלו ולא רק מתוצרת חקלאית. כי כנראה שהפרט הזה שמפרישים מעשר רק מתוצרת חקלאית, ניתן רק בעת מתן תורה (ראה תורת מנחם ל-יד, כ).

כיון שאברהם חינך את בניו להתנהג כמוהו (לעיל יח, יט), ניתן לשער שגם יצחק התחנך להפריש מעשר מכל רכושו (בנוסף למפורש בתורה שהוא הפריש מעשר מתוצרת חקלאית לעיל כ, יב ורש"י שם). ברוח זו, יצחק חינך גם את יעקב ועשו לתת מעשר מכל השייך להם.

לאור זה, השאלה של עשו "היאך מעשרין את המלח ואת התבן" היתה נכונה, כיון שבביתם נהגו להפריש מעשר מכל הרכוש, אפילו ממלח ותבן.

כעת נותרנו עם השאלה של הברטנורה: מה התכוון עשו "היאך מעשרין את המלח ואת התבן", הרי זה פשוט: מפרישים מהם עשרה אחוזים?

שואלים המפרשים (משכיל לדוד), כיצד יתכן שעשו הציג שאלה כזו, היא מסמלת "בורות" ולא "דקדוק במצוות", כי מלח ותבן פטורים ממעשר?

עונים המפרשים, שעשו התכוון לרמוז לאביו שהוא מהדר יותר מדרישות ההלכה, ומפריש מעשר גם מרכוש הפטור ממעשר.

אולם, הפירוש הפשוט של השאלה — "היאך מעשרין את המלח ואת התבן" הוא, שעשו חשב שהם כן חייבים במעשר, והוא רק שאל כיצד עושים זאת.

ובכלל, אם הכוונה של עשו היתה כדברי המפרשים, שהוא רצה לתת מעבר לדרישות ההלכה, רש"י היה צריך לומר שעשו טען שהוא 'מהדר במצוות', ולא שהוא 'מדקדק במצוות'?

כך, שיש להבין שוב כיצד היתה ה"צידה"?

הביאור

מסופר לעיל, שאברהם נתן "מעשר מכל" (יד, כ). ורש"י מפרש: "ויתן לו [אברהם למלכי צדק] מעשר מכל אשר לו".

לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכַרְהָ כִּיּוֹם אֶת־בְּכֹרְתְךָ לִי: לֵב וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ
הַנְּהָה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלַמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרְהָ: לֵב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
הַשִּׁבְעָה לִי כִּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב:
לד וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂוֹ לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשֶׁתּ וַיִּקָּם
וַיֵּלֶךְ וַיִּבֹז עֲשׂוֹ אֶת־הַבְּכֹרְהָ: פ כּו א וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְבָּד
הָרָעַב הָרְאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בַיָּמֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יַצְחָק

אָרִי מְשַׁלְּהִי אָנָּה עַל כֵּן קָרָא שְׁמִי
אָדוֹם: לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב זִבְיָן כִּיּוֹם דָּלְהָן
יֵת בְּכֹרְתְךָ לִי: לב וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ הָא אָנָּה
אָזִיל לְמָמַת וּלְמָא דְנָן לִי בְּכֹרְתָא:
לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב קָיָם לִי כִּיּוֹם דָּלְהָן וְקָיָם
לִי הַנְּבִיין יֵת בְּכֹרְתִי לְיַעֲקֹב: לד וַיַּעֲקֹב
יְהָב לְעֲשׂוֹ לֶחֶם וְתַבְשִׁיל דְּטְלוּפְחִין
וַיֹּאכַל וַיֵּשֶׁתּ וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֹז עֲשׂוֹ יֵת
בְּכֹרְתָא: א וַיְהִי כַּפְנָא בְּאֶרְעָא בְּר
מִכְּפָנָא קְדָמָא דִּי הַנְּהָה בַּיָּמֵי אַבְרָהָם

כש"י

הולך למות. (מתנודדת וכוללת היא הזכורה, שלא תהא כל
עת העבודה זכורות, כי שצט לוי יעול אותה. ועוד) אמר עשו
מה טיבה של עבודה זר, אמר לו כמה אזכרות ועונשין ומיתות
תלוין בה, כאותה ששנינו⁴, אלו הן שצמיתה, שחויי יין ופרועי
ראש, אמר, אני הולך למות על ידה, אם כן מה חפץ לי בה:
(לד) ויבז עשו. העיד הכחוצ על רשעו שציבה עבודתו של מקום:

אין לו פה, כדאמרין צמועד קטן³. אזל, כל שלשה ימים
הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם, וכל שכן שאינו שואל
בתחלה, מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו', כש"י ישן):
(לא) מוכרה כיום. כתרוממו כיום דילכן, כיום שהוא זכור, כך
מכור לי מכירה זכורה: בברתך. לפי שהעבודה זכורות, אמר
יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקצ"ה: (לז) הנה אנכי

מנחם תורת

בתוך תבשיל (וכן תבן מערבים בלבנים (ראה שמות ה, ז)). כאשר
הם בפני עצמם הם כמעט חסרי ערך. אבל כשמערבים אותם עם
דברים אחרים, הם מקבלים חשיבות גדולה. המלח בפני עצמו הוא
בסך הכל גרגרים של תבלין, אבל כשמערבים אותו בתוך תבשיל
הוא משנה לגמרי את טעם התבשיל. כך, גם תבן, בפני עצמו הוא
רק מאכל בהמה, אבל כאשר מערבים אותו עם חול ומים, ניתן
לעשות ממנו לבנים.

לפיכך, בניסיון להופיע כצדיק בעיני אביו, המציא עשו שאלה
גאונית: האם הערך של המלח והתבן נמדד לפי השווי שלהם בפני
עצמם, ובמילא יש לתת עשירית מהשווי שלהם במצב זה. או
שהערך שלהם נמדד לפי החשיבות שלהם כשהם מעורבים בתוך
תבשיל או לבנים, שאז כמובן הערך שלהם גדול יותר.

השאלה הזו היתה נוגעת בימיהם להלכה למעשה. שכן המנהג
של אברהם בהפרשת מעשר, שאותו גם העביר לילדיו, היה – לא
לקחת כל מין ומין ולשקול אותו ולהפריש ממנו עשירית (כמו
שמפרישים בימינו) – אלא היה מפריש מעשר "מכל" הרכוש
שלו. כלומר, מפריש מעשר מהשווי הכולל של כל רכושו. לכן,
מתעוררת השאלה, כיצד יש לחשב את שווי המלח והתבן שברכושו,
לפי המצב העצמי שלהם או לפי המצב המעורב שלהם.

לכן, רש"י כותב "כסבור אביו שהוא מדקדק במצות", שכן,
השאלה הזו העידה שעשו מדקדק בפרטי פרטים של המצוות.

(על פי לקוטי שיחות חלק כה, עמ' 116 ואילך)

אלא: ישנו קושי מיוחד להפריש מעשר ממלח ותבן: למאכלים
הללו יש שני מצבים: כאשר הם בפני עצמם, וכאשר הם מעורבים

סוף מעשה

"ויבז עשו את הבכורה" (פסוק לד)

למרות שהרמה המוסרית והרוחנית של עשו היתה מאוד
נחותה, עד כדי כך שהוא בז (לעבודת ה' שבאה עם) הבכורה,
וגם 'האדמוניות' שלו הוכיחה שהוא היה אדם רצחני (רש"י
כה, כה); בכל זאת, אנו מוצאים להלן שיעקב שלח שליחים
(מלאכים), להודיע לעשו שהוא בשלום אתו ומעוניין לחיות
אתו באחוה (ראה להלן לב, ד; רש"י לפסוק ו שם).

מכאן אנו יכולים ללמוד הוראה חשובה: חובה עלינו לקרב
ולשלוח שליחים אפילו לאותם יהודים שלכאורה נראה כי
הם בבחינת עשו. עלינו לזכור שגם יהודי כזה הוא "אחיך",
שיש להתייחס אליו בדרכי שלום ובדרכי נועם מתוך אהבת
ישראל. וגם אותו צריך 'למשוך' ולקרב בחבלי עבותות אהבה
(תניא פרק לב).

(על פי התוועדויות תשמ"ו חלק א, עמ' 693)

וְאֵלֶּיךָ יִצְחָק לָנֶחֱדָה אֲבִימֶלֶךְ מִלְּפָנָי
 דְּפָלְשָׁתָאֵי לְגִנְרָה: ב וְאֶתְגַּלִּי לִיָּה יִי נְאֻמֵּר
 לֹא תִיחַוֶּת לְמִצְרַיִם שְׂרֵי בְּאַרְעָא דִּי אֲמַר
 לָךְ: ג דִּוּר בְּאַרְעָא קְדָא וַיְהִי מִימְרֵי
 בְּסַעֲדָךְ וְנִבְרָכְיִנְךָ אָרִי לָךְ וְלִבְנֵיךָ אֶתְּן
 יָת כָּל אֲרַעְתָּא הָאֵלִין וְנִבְרָכְיִי יָת קִימָא
 דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם אָבוּךָ: ד וְנִבְרָכְיִי יָת
 בְּנֵיךָ סְגִיאִין כְּכֹכְבֵי שָׁמַיָא וְנִבְרָכְיִי לִבְנֵיךָ
 יָת כָּל אֲרַעְתָּא הָאֵלִין וַיְתִבְרְכוּן בְּדִיל

אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גִּרְרָה: ב וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר
 אֶל־תֵּרֶד מִצְרַיִם שְׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲמַר אֵלֶיךָ: ג גֹּדֵר בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי־לָךְ וְלִזְרַעְךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־
 הָאֲרָצֶת הָאֵל וְהִקְמֹתִי אֶת־הַשְּׂבֵעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
 אָבִיךָ: ד וְהִרְבִּיתִי אֶת־זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזְרַעְךָ
 אֶת כָּל־הָאֲרָצֶת הָאֵל וְהִתְבְּרָכוּ בְּזְרַעְךָ כָּל גֹּיֵי הָאֲרָץ:

כ"ט"י

ואין חולק לארץ כדאי לך: (ג) האל. כמו כאלה: (ד) והתברכו
 בזרעך. אדם אומר לנו יבא זרעך כזרעו של יצחק, וכן בכל

(3) אל תרד מצרימה. שכיב דעתו לרדת למצרים כמו שירד
 אציו צימי כרעב, אמר לו אל תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה,

שאלות בסיסיות

מדרש: הפסוק אומר "גור בארץ הזאת" (פסוק ג). רבי הושעיא
 אומר: [ליצחק היתה הקדושה של] קרבן עולה. כשם שקרבן
 עולה נפסל אם הוא יוצא מחוץ למקומו המוגדר, כך אם אתה
 יוצא לחוץ לארץ יהיה בך פסול (בראשית רבה סד, ג).

● למה היה אסור ליצחק ללכת למצרים? (פסוק ב)

רש"י: יצחק חשב לרדת למצרים כפי שאביו ירד בימי
 הרעב. אבל ה' אמר לו "אל תרד מצרימה! אתה עולה תמימה
 ולא כדאי לך להיות בחוץ לארץ [ישראל]".

תורת מנחם

שבימי האבות לא היתה הארץ קדושה בכלל, לכן אין שום עדיפות
 לארץ ישראל בזכות עצמה, אלא יש חיסרון בחוץ לארץ.

אולם, הוסבר לעיל (תורת מנחם טו, יח) שלפי כל הדעות הארץ
 לא היתה קדושה באותה שעה. מדוע, אם כן, סובר המדרש שיש
 מעלה בארץ ישראל?

יש לומר, שהם חלוקים במחלוקת הבאה:

(1) דעת המדרש: בהלכות הקרבנות ישנו עיקרון ברור, שלכל
 קרבן יש את המקום והתחום המוגדר שבו הוא צריך להיות, ואם
 יצא מחוץ למקום זה – נפסל.

עיקרון זה לא קשור לקדושת הארץ, אלא זה דין בדיני הקרבנות,
 שלכל קרבן יש את מקומו המוגדר שבו הוא צריך להיות (ראה
 תוספות מכות יח, א). ישנם קרבנות שהם בדרגת קדושה גבוהה מאד
 שמקומם הוא רק בתוך חצר המקדש; ישנם קרבנות בדרגת קדושה
 פחותה שמקומם הוא בכל העיר ירושלים; קרבן פסח, למשל, אין
 להוציאו מן הבית שבו נמצאת חבורת האנשים המנויים עליו.

וכך יש לומר גם בנוגע ליצחק, היות שבמעשה העקידה הוא
 קיבל גדר של קרבן עולה, לכן חל עליו הדין מדיני הקרבנות –
 שיש לו מקום ותחום מיוחד שבו הוא צריך להיות, ואם יצא משם
 – יפסל.

⊗ "עולה תמימה" (פסוקים ב-ג)

המדרש ורש"י אומרים נקודה דומה, ובכל זאת, יש הבדלים
 ביניהם: (1) המדרש מתבסס על הציווי החיובי בפסוק ג: "גור בארץ
 הזאת". רש"י לעומתו מתבסס על הציווי השלילי בפסוק ב: "אל
 תרד מצרימה".

(2) המדרש כותב, שעזיבת הארץ 'תפסול' את יצחק. רש"י כותב
 רק ש'לא כדאי' עבור יצחק לצאת מהארץ.

הנקודות הללו קשורות זו בזו:

המדרש רואה את המעלה החיובית של ארץ ישראל, שמקום זה
 ראוי ל"עולה תמימה". לכן, מביא את הציווי החיובי "גור בארץ",
 ולכן הוא כותב שעזיבת הארץ 'תפסול' את יצחק.

רש"י, לעומתו, מדגיש את החיסרון של חוץ לארץ: "ואין
 חוצה לארץ כדאי לך", לכן מצטט את הציווי השלילי, "אל תרד
 מצרימה". ולכן כותב ש'לא כדאי' שיצחק יעזוב את הארץ.

מה מסתתר מאחורי ההבדלים הללו?

הביאור

ניתן להסביר, שהמדרש סובר שארץ ישראל היא מקום קדוש
 במיוחד, לכן, יצחק צריך להישאר בארץ. רש"י, לעומתו, סובר

ה עֶקֶב אֲשֶׁר-שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֹתַי מִצּוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתַי: [שני] וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָה: ז וַיִּשְׁאַלּוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתַי הוּא כִּי יֵרָא לְאִמֹר אִשְׁתִּי פֶן-יְהַרְגֵנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל-רִבְקָה כִּי-טוֹבַת מְרֵאָה הוּא: ח וַיְהִי כִּי אָרְכוּ-לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֶף אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: ט וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הוּא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אַחֲתִי הוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶן-אָמוֹת עָלַיָּה: י וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד

בְּיָדְךָ כָּל עַמְמֵי אֲרֻעָא: ה חֲלַף דִּי קַבֵּל אַבְרָהָם לְמִימְרֵי וַיְנַטֵּר מִטְּרַת מִימְרֵי פְקוּדֵי קְזִמֵי וְאוֹרְתֵי: ו וַיִּתִּיב יִצְחָק בְּגֵרָה: ז וַיִּשְׁאַלּוּ אַנְשֵׁי אֲתָרָא עַל עֵיסַק אַתְתִּיה נְאֻמֶר אַחֲתִי הִיא אַרְי דְּחִיל לְמִימֶר אַתְתִּי דְלִמָּא יְקַטְלוּנִי אַנְשֵׁי אֲתָרָא עַל רִבְקָה אַרְי שְׁפִירַת חִיזוּ הִיא: ח נְחֵנְה פִד סְגִיאוּ לִיה תַּמָּן יוֹמִיָּא וְאִסְתְּכִי אַבְיִמֶלֶךְ מֶלְכָּא דְפְלִשְׁתָּאֵי מִן חֲרַפָּא וַחֲזָא וְהָא יִצְחָק מְחִיף עִם רִבְקָה אַתְתִּיה: ט וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק וַנְאֻמֶר בְּרַם הָא אַתְתְּךָ הִיא וְאִכְדִּין אַמְרַתְּ אַחֲתִי הִיא וַנְאֻמֶר לִיה יִצְחָק אַרְי אַמְרִית דִּילְמָא אִימוֹת עָלַה: י וַנְאֻמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מָא דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא כְּזֵעִיר פּוֹן שְׂכִיב

כ"ט"י

ושפיכות דמים: חקותי. דברים שילך כרע ואומות העולם משיצין עליהם, כגון חכילת חזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם לדבר חלא גזירת המלך וחקותיו על עצדיו: ותורתו. להביא תורה שבעל פה, כלכה למשכ מסינו: (ז) לאשתו. על אשחו, כמו אמרי לי אחי הוא: (ח) בני ארכו. אמר, מעתה אין לי לדאוג, מאחר שלא חנסו עד עכשיו, ולא נזכר להיות נשמר: וישקף אבימלך וגו'. שראוהו משמש מעתה: (י) אחד העם. המיוחד צעס, זה המלך:

המקרא, וזה אז לכולן, כך יצרך ישראל לאמר ישימך וגו', ואף לענין הקללה מזינו כן, והיכה האשכ לחלכ, שהמקלל שונאו אומר תהא כפלוגית, וכן והנחתם שמכס לשצועה לצחוריו, שהנשצט אומר, אהא כפלוגי אס עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקולו. כשנסיתי אותו: וישמור משמרתו. גזרות להרחקה על אזכרות שצחורה, כגון שניות לעריות², ושצות לשצת: מצותו. דברים שאילו לא נכתבו ראיון כן להצטוות, כגון גזל

תורת מנחם

ורש"י מפרש: "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי, היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ".

מכאן, שלדעת רש"י, ארץ ישראל (בה חי אברהם) הפכה למקום שבו בני האדם היו רגילים להזכיר את שם ה'. זאת, בניגוד לחוץ לארץ שבה שם ה' לא היה מורגל בפי הבריות. יסוד זה הביא את רש"י למסקנה שהסיבה לכך שה' אמר ליצחק לא לעזוב את ארץ ישראל היא משום שכאדם קדוש, "עולה תמימה", לא ראוי לו לגור במקום שסביבו יש אנשים שאינם מכירים את ה'.

מצד שני, העובדה שרש"י נקט בלשון "הרגלתיו בפי הבריות" מלמדת שתושבי כנען לא הגיעו להכרה אמיתית בה' אלא בסך הכל "התרגלו" להזכיר את שם ה' וזה היה רק מתוך הרגל ולא מתוך הכרה פנימית. כיון שכך, רש"י לא יכול לשים את הדגש על סיבה חיובית שבגללה יצחק חייב להישאר, כי ה"הרגל" של תושבי ארץ כנען להזכיר את ה' כדבר שבשגרה, ללא כנות ורצינות מספקת, לא נחשב תכונה חיובית מספיקה שבגללה ראוי להישאר

מה היו הגבולות של אזור זה? המדרש כותב בפרשת לך לך (שם), שהקב"ה הבטיח לאברהם בברית בין הבתרים, בעלות לו ולזרעו על ארץ ישראל. בהנחה שדברי המדרש בפרשת לך לך, עולים בקנה אחד עם דברי המדרש שלנו, שיצחק היה חייב להישאר בתחומי הארץ, אפשר לומר שהתחום שבו יצחק היה צריך להיות, היה אותו שטח שאברהם קיבל עליו בעלות מה' ונעשה בעל הבית היחידי והמוחלט עליו, שזה כמובן ארץ ישראל. אמנם אם יצא מחוץ למקום זה, היינו חוץ לארץ, יפסל.

(2) דעת רש"י: רש"י אינו מסכים עם ההנחה שארץ ישראל ניתנה לאברהם בברית בין הבתרים. לכן, אין לארץ ישראל איוו מעלה מיוחדת על פני חוצה לארץ. במילא אין כאן סיבה מצדיקה שיצחק יישאר רק בתוך תחומי הארץ.

אלא, הסיבה לכך אחרת:

רש"י הסביר (לעיל כד, ז) שכאשר אברהם שלח את אליעזר למצוא אשה ליצחק, הוא אמר: "ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי".

1 ישעיל סה, 10 2 יבמות כא. 3 בראשית כ, יג

דְּמִיחַד בְּעֵמָא עִם אֶתְתָּךְ וְאִיִּתְתָּא עֲלֵנָא
 חוּבָא: יֵא וּפְקִיד אֲבִימֶלֶךְ יֵת כֹּל עֵמָא
 לְמִימֶר דִּינְזִיק לְגַבְרָא דְדִין וְלֹאֲתִתִּיה
 אֶתְקַטְלָא וְתִקְטֵל: יב וְזָרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא
 הַהִיא וְאַשְׁכַּח בְּשֵׁתָא הַהִיא עַל חַד מְאָה

הָעַם אֶת־אֲשֶׁתְּךָ וְהִבֵּאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם: יא וַיֵּצֵא אֲבִימֶלֶךְ
 אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הֲנִינֵעַ בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת:
 יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהִיא וַיִּמְצָא בִּשְׁנָה הַהִיא מֵאָה שְׁעָרִים

רש"י

כתקנה, שכיח שנת רעזון? בארץ ההוא בשנה ההוא.
 שניכס למכ, לומר שהארץ קשה וכשנכ קשה: מאה שערים.
 שאמדוכ כמה ראוי לעשות, ועשתה על אחת שאמדוכ, מאה.

והבאת עלינו אשם. אס שכב, כזר הצאת אשם עלינו:
 (יב) בארץ ההוא. אף על פי שאינה חסוכה כארץ ישראל
 עלמה, כארץ שזעת כגויס': בשנה ההוא. אף על פי שאינה

שאלות בסיסיות

מדרש: יש עיקרון שברכת ה' לא חלה על משהו שנשקל,
 נמדד או נספר. ואולם, במקרה של מדידה למצוה, הכלל הזה
 לא חל. לכן, יצחק מדד את השדה במטרה להפריש מעשר.

גור אריה: אנו רואים מהמדרש ששני הפרטים ברש"י הם
 בעצם פירוש אחד: יצחק מדד את השדה במיוחד לצורך
 מצוה, לכן הוא זכה לברכות ה'.

• **איך הם ידעו שהארץ הוציאה פי מאה מהרגיל?**
 (פסוק יב)

רש"י: הם שיערו כמה הארץ היתה ראויה להניב, והגידולים
 היו פי מאה מהמידה שהם שיערו.

ורבותינו אמרו שהסיבה שעשו את האומדן הזה היתה כדי
 להפריש מעשר.

מנחם

הביאור

ברור מאליו, שסדר הדברים היה, שיצחק אמד את השדה
 תחילה, ואחר כך הוא מצא שהשדה הצמיחה פי מאה מהאומדן.

אולם, שני הפירושים חולקים בנוגע למועד שבו יצחק ביצע את
 האומדן. לפי הפירוש הראשון, שהאומדן היה כדי לשער כמה יבול
 השדה תביא, מובן שהוא נעשה לפני צמיחת התבואה, מן הסתם
 כאשר יצחק רכש את השדה, ורצה לדעת את שווייה ויכולותיה.
 אולם לפי הפירוש השני, שהאומדן היה לצורך הפרשת מעשר,
 נמצא שיצחק אמד את התבואה לאחר שסיימה לצמוח, כיון
 שמעשר ניתן מתוך מה שצמח בפועל.

מכאן, שלפי הפירוש הראשון, שהמדידה היתה לפני צמיחת
 התבואה, הרי הצמיחה של פי מאה היתה יחסית באופן טבעי, כאשר
 במהלך התקופה הרגילה של צמיחת התבואה, צמחה פי מאה.

אולם לפי הפירוש השני, שההערכה של יצחק נעשתה אחרי
 הצמיחה, נמצא שההצמחה פי מאה התרחשה לאחר שיצחק מדד
 את היבול! היה כאן נס גדול שאחרי שהתבואה צמחה בשלימות
 — פתאום הוסיפה פי מאה! כמובן, שזה קשה יותר להבנה ברמת
 הפשט, לכן רש"י הביא פירוש זה שני.

בארץ. לכן רש"י מדגיש את התכונות השליליות של חוץ לארץ,
 ששם יותר גרוע מארץ ישראל, לכן, בלתי ראוי ליצחק שהוא
 "עולה תמימה" לגור שם.

(על פי לקוטי שיחות חלק טו, עמ' 200 ואילך)

• ברכת מאה השערים של יצחק (פסוק יב)

רש"י מסביר, שיצחק אמד מראש כמה השדה מסוגלת להפיק,
 כדי לדעת את היכולת שלה, והשדה הפיקה בפועל פי מאה.

וממשיך רש"י: "ורבותינו אמרו, אומדן זה למעשרות היה".
 כלומר, רבותינו פירשו שהאומדן לא נעשה כדי לדעת את יכולת
 השדה, אלא לצורך נתינת מעשרות.

נשאלת השאלה, מה חסר בפירוש הראשון של רש"י, שהוא
 צריך להביא פירוש נוסף?

הגור אריה מסביר (לפי המדרש), שרש"י תמה, כיצד יצחק אמד
 את שדהו, הרי ידוע שהברכה לא שורה בדבר שנמדד או נספר. לכן
 הביא שהמדידה נעשתה לצורך הפרשת מעשר.

אולם, בפשט הכתוב אין שום רמז שיצחק חשש מהאימרה זו
 של חז"ל. לכן, קשה להניח שזה מה שהפריע לרש"י.

וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: [שלישין] יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלּוֹךְ וַיְגַדֵּל עַד
 בֵּי-גְדָל מְאֹד: יד וַיְהִי-לּוֹ מְקַנְה־צֵאן וּמְקַנְה בָּקָר וַעֲבָדָה רְבָה
 וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: טו וְכָל-הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אָבִיו
 בְּיָמֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֶפְרוֹ: טז וַיֹּאמֶר
 אַבְיִמֶלֶךְ אֶל-יִצְחָק לֵךְ מֵעֲמֻנּוֹ בֵּי-עֲצֻמַת מַמְנּוֹ מְאֹד: יז וַיֵּלֶךְ
 מִשָּׁם יִצְחָק וַיַּחַן בְּנַחַל-גֶּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: יח וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפְּרוּ
 אֶת-בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם
 פְּלִשְׁתִּים אַחֲרָי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמוֹת
 אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אָבִיו: יט וַיַּחְפְּרוּ עֲבָדֵי-יִצְחָק בְּנַחַל
 וַיִּמְצְאוּ-שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: כ וַיִּרְיִבוּ רַעֲי גֶרָר עִם-רַעֲי יִצְחָק

בְּדַשְׁעָרוֹהִי וַיְבָרְכֵהָ יי: יג וַיִּבְרָא גִבְרָא
 וַאֲזַל אֲזִיל וַרְבִּי עַד דִּי רָבָא לְחֻדָּא:
 יד וַהֲוֹו לִיה גִּיתִי עֲנָא וְגִיתִי תוֹרִי
 וּפּוֹלְחָנָא סִגְיָא וְקִנְיָאוּ בֵיה פְּלִשְׁתָּאִי:
 טו וְכָל בְּיָרִין דִּי חָפְרוּ עֲבָדֵי אַבְוֵהִי
 בְּיָוִמֵי אַבְרָהָם אַבְוֵהִי טַמּוֹנּוֹן פְּלִשְׁתָּאִי
 וּמְלוֹנּוֹן עֶפְרָא: טז וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק
 אֲזִיל מֵעֲמֻנָא אֲרִי תְקַפְתָּא מִנָּא לְחֻדָּא:
 יז וַאֲזַל מִתְּמָן יִצְחָק וַיִּשְׂרָא בְּנַחַל דְּגֶרָר
 וַיִּתֵּיב תְּמָן: יח וְתֵיב יִצְחָק וַחְפְּרוּ יַת בְּיָרִי
 דְּמִיָּא דִּי חָפְרוּ בְּיָוִמֵי אַבְרָהָם אַבְוֵהִי
 וְטַמּוֹנּוֹן פְּלִשְׁתָּאִי כְּתֵר דְּמִית אַבְרָהָם
 וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמֵהֶן כַּשֵּׁמֵהֶן דִּי הִנֵּה קָרִי
 לָהֶן אַבְוֵהִי: יט וַחְפְּרוּ עֲבָדֵי יִצְחָק
 בְּנַחַל וַאֲשַׁפְּחוּ תְּמָן בְּיָרָא דְּמִיָּין נְבָעִין:
 כ וַנִּצְוּ רַעֲוֹתָא דְּגֶרָר עִם רַעֲוֹתָא דְּיִצְחָק

כ"ט"י

(טו) סתמום פלשתים. מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני
 כגייסות הצרות עלינו. טמונין פלשתאי, לשון סתימה, וזלשון
 כתלמוד מטמטס את הלז: (יז) בנחל גרר. רחוק מן העיר:
 (יח) וישב ויחפר. את צארות אשר חפרו צימי אצרכס אציו,

ורצותינו אמרו, אומד זה למעשרות הים: (יג) כי גדל מאד.
 שכיו אומרים זל פרדותיו של יצחק, ולא כספו וזכבו של
 אצילמלך: (יד) ועבדה רבה. פעולה רבה, זלשון לע"ז אוצרוינ"א,
 עבודה משמט עבודה אחת. עבודה משמט פעולה רבה:

ש א ל ו ת ב ס י ס י ו ת

אומות העולם ערערו על קיומו והם ייסרו את בני ישראל
 במלחמות עד שהחריבו את הבית. הבאר השניה, "שטנה",
 (שנאה) קרויה בשם שהכתוב משתמש בו ביחס לבית המקדש
 השני (ראה עזרא ד, ו). ואילו הבאר השלישית, הנקראת "רחובות"
 (רחבות) רומזת לבית המקדש השלישי שיבנה לעתיד לבוא
 ללא מריבות וסכסוכים, כאשר ה' ירחיב את הגבולות שלנו
 במהרה בימינו.

● **למה התורה מספרת שיצחק חפר שלוש בארות?**
 (פסוקים יט-כב)
רמב"ן: לפי פשוטו, אפשר לחשוב שהתיאור על הבארות
 איננו משמעותי לגבינו, אבל יש כאן משמעות נסתרת: שלוש
 הבארות רומזות לשלושת בתי המקדש. הבאר הראשונה
 שנקראה "עשק" (מריבה) היא כנגד בית המקדש הראשון.

ת ו ר ת מ נ ח מ

אולם, התורה רומזת שיצחק התעשר מהתבואה, "ויגדל האיש".
 כיצד יתכן להתעשר מכמות כזו?
 לכן, רש"י הביא את הפירוש השני של "רבותינו", שהמדידה
 היתה אחרי שהשדה הצמיחה את התבואה. ואז מובן שצמח
 שפע גדול מאד. כי, א): בהיותו של יצחק צדיק, בוודאי הצמיחה
 הראשונה של השדה היתה גדולה, הרבה מעבר למה שהיה בכל
 השדות האחרים, ועל סמך זה ערך אומדן. ב) אחר כך צמח פי מאה
 מהאומדן הזה, וזו היתה כמות גדולה מאד.

עם זאת, ישנה מעלה בפירוש השני:

הארץ שבה יצחק ישב לא היתה מסוגלת להצמיח. בנוסף לכך,
 באותה שנה היה בצורת ורעב (רש"י פסוק יב).

לכן, לפי הפירוש הראשון, שיצחק אמד את השדה לפני
 שהתחילה להצמיח והיא הצמיחה פי מאה מהערכה הזו, יוצא
 שבסופו של דבר היא לא הצמיחה יבול כל כך רב. כי כיון שהערכה
 הראשונה היתה על פי מה ששדה בעייתית כזו צפויה להצמיח
 ובהתאם לשנה כזו של בצורת, הרי פי מאה מהערכה כזו, עדיין
 אינה כמות מדהימה.

(על פי לקוטי שיחות חלק ה, עמ' 121 ואילך; שיחת שבת פרשת תולדות תשכ"ז)

למימר די לנא מיא וקרא שְׁמָא דְּבִירָא
עֶסֶק אַרִי אַתְּעֶסְקוּ עִמֵּיהּ: כא וְחִפְרוּ
בִּירָא אַחֲרֵי וּנְצוּ אַף עַלֵּה וקרא שְׁמָה
שְׁטָנָה: כב וְאֶסְתַּלַּק מִתְּמָן וְחִפְרָ בִּירָא
אַחֲרֵי וְלֹא נְצוּ עַלֵּה וקרא שְׁמָה רְחוּבֹת
וְאָמַר אַרִי כְעַן אֶפְתִּי יי לְנָא וּנְפּוּשׁ
(וְיִפְשָׁנָא) בְּאַרְעָא: כג וְסַלַּק מִתְּמָן לְבָאָר
שְׁבַע: כד וְאֶתְגַּלִּי לֵיהּ יי בְּלִילְיָא הָהוּא
וְאָמַר אָנָּא אֱלֹהֵהּ דְּאַבְרָהָם אָבוּךָ לֹא
תִּדְחַל אַרִי בְּסַעֲדָךָ מִימָרִי וְאַבְרָכְנָךָ וְאַסְגִּי
יָת בְּנֵיךָ בְּדִיל אַבְרָהָם עֲבָדֵי: כה וּבְנָא
תְּמָן מִדְּבָחָא וְצִלִי בְּשָׂמָא דִּי וּפְרָסִיָּה
תְּמָן לְמִשְׁכַּנְיָהּ וּכְרוּ תְּמָן עֲבָדֵי יִצְחָק
בִּירָא: כו וְאַבְיִמְלֶךְ אָזַל לְנִתְיָהּ מִגְּרָר
וְסִיעַת מִרְחֻמֹּהֵי וּפִיכּוּל רַב חֵילֵיהּ:
כז וְאָמַר לְהוּן יִצְחָק מָא דִּין אֶתִּיתוּן לְנִתְיָהּ

לֵאמֹר לָנוּ הַיָּמִים וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבָּאָר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:
כא וַיִּחְפְּרוּ בָּאָר אַחֲרַת וַיְרִיבוּ נָם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטָנָה:
כב וַיַּעֲתִק מִשָּׁם וַיִּחְפֹּר בָּאָר אַחֲרַת וְלֹא רָבו עָלֶיהָ וַיִּקְרָא
שְׁמָהּ רְחוּבֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עָתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ:
וְרַבִּיעִין) כג וַיַּעַל מִשָּׁם בָּאָר שְׁבַע: כד וַיִּרְא אֱלֹוִי יְהוָה בְּלִילְיָהּ
הָהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אַתָּה
אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בְּעֵבוּר אַבְרָהָם עֲבָדֵי:
כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּטֵּ־שָׁם אֶהְלוּ וַיִּכְרוּ־שָׁם
עֲבָדֵי־יִצְחָק בָּאָר: כו וְאַבְיִמְלֶךְ הִלֵּךְ אֵלָיו מִגְּרָר וְאַחֲזַת
מִרְעָהוּ וּפִיכַל שָׂר־צִבְאוֹ: כז וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם

כש"י

כמו שלשים מרעים² דשמשון, כדי שתיכח תיבזת ואחוזת דזוקה,
אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן, סיעת אוכזיו, שאם כן
כל סיעת אוכזיו הולך עמו, ולא היה לו אלא סיעת אחת של
אוכזים, לכן יש לפותרו כלשון הראשון. ואל תתמה על תי"ו של
אחזת, ואף על פי שאינה תיבזת סמוכה, יש דוגמתה דמקרא

ופלשתים סתמום, וקודם שנסע יצחק מגרר, חזר וחפרן:
(כ) עשק, ערעור: כי התעשקו עמו. נתעשקו עמו עליה
דמריבז וערעור: (כא) שטנה. נושמי"ט: (כב) ופרינו בארץ.
תרגומו וניפוש צארעא: (כו) ואחזת מרעהו. כתרגומו וסיעת
מרחמוכי סיעת מאוכזיו. ויש פותרין מרעכו מ' מיסוד התיבז',

תורת מנחם

ניצוצות של חסידות

אלא שיש לומר, כי אפילו לפי הזוהר גם המקדש השלישי נבנה
על ידי מאמץ אנושי. לא מדובר במאמץ הפיזי של עבודה עם אבנים
ומלט אלא על ידי קיום המצוות על ידי בני ישראל, כנגד הנסיונות
של זמן הגלות, מתוך התמסרות שלמעלה מהשכל. והתוצאה
המצטברת מכל הפעולות הללו תבוא לידי פועל ב"בנין שיבנה בידי
שמים", אך למעשה זהו בנין שנעשה על ידי המצוות שנעשות על
ידי בני אדם שמתמסרים למילוי רצון ה' בשלימות.

לכן, התהליך של בניית בית המקדש השלישי מורכב ממצוות
שמבוצעות על ידי ציות אל ה' בקבלת עול, וההשפעה של הפעולות
הללו היא נצחית.

(על פי לקוטי שיחות חלק ל, עמ' 116 ואילך)

לפי הרמב"ן, שלושת הבארות שנחפרו על ידי יצחק מקבילים
לשלושת בתי המקדש. ואכן, יש דמיון רב בין חפירת בארות לתהליך
של בניית המקדש: תחילה יש צורך במאמץ גדול ואינטנסיבי כדי
לחפור את הבאר, אבל לאחר מכן, המילוי של הבאר במים בפועל
לא דורש כל מאמץ ישיר, והמים מתפרצים מעצמם. כך גם בנין
המקדש דורש מאמץ אנושי עצום, אבל השראת השכינה שהיא
המטרה של בניית המקדש – באה בדרך ממילא ללא מאמץ נוסף
מצידו של בונה המקדש.

ואולם, ההשוואה הזו לא קיימת ביחס לבית המקדש השלישי,
כי לפי הזוהר (חלק ג רכא, א) הוא ייבנה בידי ה' בלבד ולא בידי אדם.
ואם כן, במבט ראשון ההשוואה של הרמב"ן בין חפירת בארות
לבנין בית המקדש לא מתייחסת למקדש השלישי.

אֵלַי וְאַתֶּם שְׁנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחְנִי מֵאַתְכֶם: כח וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה | עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֱלֹה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינְךָ וְנִכְרַתָּה בְּרִית עִמָּךְ: כט אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעַנְּךָ וּכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק־טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֲתָה עִתָּה בְּרוּךְ יְהוָה: לח (חמישי) ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתְּנוּ: לא וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֵם יַצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאֲתוֹ בְּשָׁלוֹם: לב וַיְהִי | בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּבְנֹאוּ עִבְדֵי יַצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל־אֲדוֹת הַבְּיָר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְעָאֵנוּ מַיִם: לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּיָר שִׁבְעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ס לד וַיְהִי עֲשׂוֹ בֶן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה

וְאֶתְנוּן סְגִיתוֹן יְתִי וְשִׁלַּחְתִּי מִלְּנִתְכוֹן: כח וַאֲמָרוּ מְחֹזָא חֲזִינָא אַרִי הָהּ מִימְרָא דִּי בְּסַעֲדָךְ וְנֹאמְרָנָא תַתְקִינָם כְּעֵן מוֹמְתָא דְהָהּ בֵּין אֲבָהֵתְנָא בֵּינָנָא וּבֵינְךָ וְנִגְזַר קִיָּם עִמָּךְ: כט אִם תַּעֲבֹד עִמָּנָא בִּישָׂא כְּמָא דִּי לֹא אֲנִיִּקְנָךְ וַיְכַמָּא דִּי עֲבַדְנָא עִמָּךְ לְחֹד טַב וְשִׁלַּחְךָ בְּשָׁלָם אֲתָ כְּעֵן בְּרִיכָא דִּי: ל וְעַבְד לְהוֹן מִשְׁתִּיָּא וְאֶכְלוּ וְשְׁתִּיאוּ: לא וַאֲקִדִּימוּ בַצְּפָרָא וְקִיִּימוּ אָבֵר לְאַחֵוּהִי וְשִׁלַּחֵנוּן יַצְחָק וְאֶזְלוּ מִלְּנִתִּיהָ בְּשָׁלָם: לב וְהָהּ בִּישָׂא הָהּוּא וְאֲתוּ עַבְדֵי יַצְחָק וְחִיאוּ לִיהָ עַל עֵיסַק בִּירָא דִּי חָפְרוּ וְאֶמְרוּ לִיהָ אֲשַׁפְחָנָא מִיָּא: לג וַיִּקְרָא יִתָּה שִׁבְעָה עַל כֵּן שֵׁמָא דְקָרְתָא בְּיָר שִׁבְעַ עַד יוֹמָא הַדִּין: לד וְהָהּ עֲשׂוֹ בֶר אַרְבָּעִין שָׁנִין וְנָסִיב אֶתְתָּא יִת יְהוּדִית בֵּת בְּאַרִי חַתָּאָה

כס"י

עַתָּה צִינֵינוּ וְצִינְךָ: (כט) לֹא נִגְעַנְךָ. כַּשֶּׁמְרָנוּ לְךָ לֶךְ מַעֲמָנוּ: אֲתָה. גַּם אֲתָה (ס"א עַתָּה) עֲשֵׂה לָנוּ כְּמוֹ כֵּן: (לג) שִׁבְעָה. עַל שֵׁם הַכְּרִית: (לד) בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה. עֲשׂוֹ הִיכָּ נִמְשַׁל לַחֲזִיר,

עַזְרַת מִלְרָ, וְשַׁכּוּרַת וְלֹא מִיּוּד: אַחַזְתָּ. לְשׁוֹן קְצוֹלָה וְאֶגוּדָה, שְׁנֵאֲחִזִּין יַחַד: (כח) רְאוּ רְאוּנוּ. רְאוּ צִאֲרִיךְ רְאוּנוּ כֵּן: תְּהִי נָא אֱלֹה בֵּינוֹתֵינוּ וּגְוִי. כַּאֲלֵךְ אֲשֶׁר צִינֵנוּ מִיּוּד אֲצִיךְ, תְּכִי גַם

שאלות בסיסיות

[צאצאיו של עשו], גוזלים וחומסים ואחר כך מציגים עצמם ככשרים. במשך ארבעים שנה, עשו היה חוטף נשים מבעליהן ומענה אותן. כאשר מלאו לו ארבעים שנה, הוא אמר, "אבי נשא אשה בגיל ארבעים, גם אני אעשה כך".

● למה עשו התחתן בהיותו בן ארבעים שנה? (לד) רש"י: עשו נמשל לחזיר, כפי שהפסוק אומר, "יכרסמנה חזיר מיער" (תהלים פ, יד). החזיר, כשהוא שוכב הוא פושט את טלפיו קדימה, כדי לומר "ראו, אני חיה טהורה". כך גם אלו

תורת מנחם

נשות עשו (פסוק לד)

התורה מציינת כאן את שמות הכינוי שהיו לכל אחת מנשות עשו. ובפרשת וישלח, כאשר התורה מונה את הצאצאים של עשו, הכתוב מגלה את השם האמיתי של כל אחת מהן (לו ב-ג).

רש"י מבאר (שם) את הפירוש של כל אחד מהכינויים הנזכרים כאן, בפרשת תולדות.

אולם יש פרט אחד שרש"י לא מסביר: למה אביה של יהודית מכונה כאן בשם בארי החתי, ולא בשמו האמיתי צבעון החיוי?

ויש גם שאלה נוספת, כללית יותר:

מה הקשר בין הנישואין של עשו, עם הפסוקים הקודמים אודות חפירת הבארות של יצחק והברית עם אבימלך?

ניצוצות של חסידות

התלמוד אומר, כי בגאולה העתידה ייאמר ליצחק דווקא "אתה אבינו", במידה רבה יותר משאר האבות (שבת פט, ב). זאת, מפני שאופי העבודה של יצחק הזכיר במיוחד את הגילוי שיהיה לעתיד לבוא. נקודה זו באה לידי ביטוי בתיאור כיצד אבימלך בא מרצונו האישי לעשות שלום עם יצחק (פסוק כו ואילך). מה שמזכיר את הזמן עליו נאמר "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים... ונהרו אליו כל הגוים והלכו עמם רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'" (ישעיה ב, ג-א).

(על פי לקוטי שיחות חלק כה, עמ' 127-8)

אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחֲתָנִי וְאֶת־בְּשֵׁמֶת בַּת־אֵילָן הַחֲתָנִי: לַה וְתַהְיֶינָה מְרֵת רֹחַ לְיִצְחָק וְלִרְבֵּקָה: ס כז א וַיְהִי כִּי־זָקַן

וַיָּתַב בְּשֵׁמֶת בַּת אֵילָן חַתָּנָה: לַה וְתַהְיֶינָה
מְרֵת רֹחַ לְיִצְחָק וְלִרְבֵּקָה:
א וַיְהִי כִּד סִיב יִצְחָק וְרַבֵּקָה עֵינָוְהִי

רש"י

שנאמר יכרסמנה חזיר מיער¹, החזיר הזה, כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טכור, כך אלו גוזלים וחומסים, ומראים עלמס כשרים. כל מי שנה כיח עשו לד נשים מתחת יד צעליהן, ומענה אותם, כשהיה צן מ', אמר, אצא צן מ' שנה נשא אשה, אף אני כן: (לכה) מורת רוח. לשון המראת רוח, כמו ממרים הייתם², כל מעשיהן היו להכעיס ולעצזון: ליצחק ולרבקה.

ש א ל ו ת ב ס י ס י ו ת

שפתי חכמים: בתחילה רש"י מציע פירוש שמבוסס על סמיכות בין הפסוקים, לכן מביא שהדבר קרה בגלל עבודת האלילים של נשות עשו, המוזכרת בפסוק הקודם. אולם, הלומד נותר עם שאלה: למה גם רבקה לא התעוורה בגלל העשן? לכן רש"י מביא פירוש נוסף שענייני יצחק נפגעו כבר בעקידה, ולכן עיניו הושפעו מהעשן באופן חמור וקריטי יותר. אולם עדיין אנו עומדים עם השאלה: איך ה' גרם שזה יקרה ליצחק? לכן רש"י מביא את הסיבה הבאה שהעיוורון של יצחק היה כדי לאפשר ליעקב לקבל את הברכות.

● למה נחלש מאור עיניו של יצחק? (פסוק א)

רש"י: בגלל העשן של [נשות עשו] המוזכרות לעיל, שהיו שורפות קטורת לעבודת אלילים. פירוש נוסף: כאשר יצחק נעקד על גבי המזבח ואביו רצה לשחוט אותו, נפתחו השמים ומלאכי השרת הביטו ובכו. הדמעות שלהם נפלו על עיניו של יצחק וכתוצאה מכך, עיניו כהו. פירוש נוסף: כדי לאפשר ליעקב ליטול את הברכות מעשו.

רשב"ם: עיניו של יצחק כהו מפני הזקנה.

ת ו ר ת מ נ ח מ

שינה לו את השם, ואין חשיבות באיזה שם בחר. (רש"י מתעכב להסביר רק שמות שמעוררים שאלה או סתירה מסוימת).

אמנם יתכן להסביר, שעשו בחר בשם בארי כדי 'לשדרג' את השקר שבנה סביב אשתו. בפרשה הקודמת קראנו, שיצחק התעסק בחפירת בארות, ובסוף זכה להצלחה בזה – הבאר השלישית שחפר נשארה שלימה, ואפילו אבימלך מלך פלשתים כרת עמו ברית שלום. לכן, לאחר שעשו התחתן בגיל ארבעים כדי לחקות את אביו, הוא המשיך לנקוט בתחבולה הזו של חיקוי אביו, על ידי חפירת באר משלו – לא במובן הפיזי, אלא על ידי כך שסיפר שנשא את בתו של אדם בשם בארי, היינו הבאר שלי. כך הוא עשה חיקוי נוסף: "כשם שלאבי יש באר משלו, גם לי יש 'באר' משלי".

(על פי לקוטי שיחות חלק ה, עמ' 163 ואילך)

הביאור

רש"י מסביר שעשו התחתן רק כשהגיע לגיל ארבעים, כדי לעשות רושם על כולם שהוא בן נאמן לאביו, עד שהוא אפילו מתחתן באותו גיל כמוהו. ברוח זו, רש"י מסביר בפרשת וישלח שעשו קרא לאשתו אהליבמה – בשם יהודית, כדי לשוות רושם שהיא כופרת בעבודת אלילים (רש"י לו, ב). וכיון שאהליבמה נולדה מאבא רשע (וכפי שרש"י מסביר שם שמרומז בשמו), לכן עשו נאלץ לשנות גם את השם של אביה, כדי להשלים את הרושם שהוא נשא אישה צדקת. לכן הוא קרא לה יהודית בת בארי החתי.

בנוגע לשם 'בארי': לפי פשוטו של מקרא, אין צורך להסביר מדוע בחר בשם הזה דוקא, אלא העיקר שאנו מבינים מדוע הוא

שם אמיתי (פרשת וישלח)	כינויים (פרשת תולדות)	נשות עשו
אהליבמה, בת צבעון החוי (לו, ב)	יהודית, בת בארי החתי (כו, לד)	
עדה, בת אילון החתי (לו, ב)	בשמת, בת אילון החתי (כו, לד)	
בשמת, בת ישמעאל (לו, ג)	מחלת, בת ישמעאל (כח, ט)	

יִצְחָק וּתְכַהֵין עֵינָיו מֵרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו | בְּנֹו הַגָּדֹל
וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנְנִי: ג וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקְנִיתִי לֹא
יִדְעֵתִי יוֹם מוֹתִי: ג וְעַתָּה שְׂאֵ־נָא כְּלִיד תְּלִיד וְקִשְׁתֶּךָ וְצֵא
הַשָּׂדֶה וְצֹדָה לִי צִידָה [ק' צִיד]: ד וַעֲשֵׂה־לִי מִטְעָמִים כְּבְּאִשֶּׁר
אֲהַבְתִּי וְהִבִּיֵאָה לִי וְאִכְלָה בְּעֵבֹור תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי בְּטָרֶם
אָמוּת: ה וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּדַבַּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנֹו וַיִּלְךְ עֵשָׂו
הַשָּׂדֶה לְצֹוד צִיד לְהַבִּיא: ו וְרִבְקָה אִמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנֵה
לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמְעֵתִי אֶת־אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אַחִיד לֵאמֹר:

מלמחזי וקרא ית עשו בריה רבא נאמר
ליה ברי נאמר ליה הא אָנָּא: ב נאמר
הא כען סיבית לית אָנָּא ידע יומא
דאימות: ג וכען סב כען זינך ספך
וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא:
ד ועביד לי תכשילין כמא די רחמיית
נאצל לי נאיכול גדיל די תברכינך
נפשי עד לא אימות: ה ורבקה שמעת
כד מליל יצחק עם עשו בריה נאצל
עשו לחקלא למיצד צידא לאתא:
ו ורבקה אמרת לייעקב בריה למימר הא
שמעית ית אבוק ממלל עם עשו אחוק

רש"י

לאחר כן, ויחמק כיב צן קכ"ג, אמר, שמא לפרק אמי אני מגיע,
והיא בת קכ"ז מתה, והריני צן ה' שנים סמוך לפרקה, לפיכך
לא ידעתי יום מותי, שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא: (ג) תליך.
חרבך, שדרך לתלותה: שא נא. לשון השחזה, כאותה ששנינו,
אין משחזין את הסכין אבל משיאח על גבי חצרתה, חדד סכין
ושחוט יפה שלא תאכלני נבלה: וצודה לי. מן הכפקר, ולא מן
הגזל: (ה) לצוד ציד להביא. מכו להביא, אם לא ימלא ליד,

שהיו עוזדות עזדות אלילים: (ח) ותכהין. צעשן של אלו,
(שהיו מעשנות ומקטירות לעזות אלילים). דבר אחר, כשנעקד
על גבי המזבח, והיה אציו רולכ לשטו, צאותה שעה נפתחו
השמים, וראו מלאכי השרת והיו זוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו
על עיניו, לפיכך כהו עיניו. דבר אחר, כדי שיטול יעקב את
הצרכות: (צ) לא ידעתי יום מותי. אמר רבי יכושע צן קרח, ו
אם מגיע אדם לפרק אבותיו, ידאג חמש שנים לפניו, וחמש

תורת מנחם

מצא לנכון להביא שלושה פירושים כי לכל אחד מהם יש מעלות
וחסרונות.

1) הפירוש הראשון של רש"י: יצחק ניזוק מהעשן.

ההסבר הזה עדיף, כי הוא נרמז על ידי התורה עצמה. בפסוק
הקודם, אנו קוראים שעשו ונשותיו גרמו "מרת רוח ליצחק
ולרבקה" בגלל עבודת האלילים שלהם (כו, לה ורש"י שם). והנה
הפסוק הבא מספר ש"ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת" (כו,
א). לכן, הכי קל לומר ששני האירועים קשורים זה לזה: עשן עבודת
האלילים של נשות עשו, תרם לאירוע השני של חולשת הראיה של
יצחק (ראה שפתי חכמים).

אולם, פירוש זה לבדו לא מספיק, כי הוא מעלה כמה תמיהות:
א. פשטות הכתוב היא שיצחק התעוורר לעת זקנתו בסוף חייו. כמו
שכתוב "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות". אולם לפי פירוש
זה, הוא איבד את ראייתו בגיל 100, כאשר עשו התחתן, וזה 80
שנה לפני פטירתו, זמן רב לפני הזקנה כנראה.

ב. עשו ומשפחתו לא העלו מן הסתם עשן לעבודת אלילים
בנוכחות יצחק, ובכלל, מסתבר שהם גרו בדירה נפרדת, אם כן,
למה יצחק נפגע מהעשן? ואם יצחק נפגע, למה גם רבקה לא
ניזוקה?

שלושת הפירושים של רש"י (פסוק א)

רש"י מציע שלושה פירושים – מדוע הראיה של יצחק
נחלשה.

ויש להבין: התורה עצמה מציעה את ההסבר לחולשת העיניים
של יצחק: כי הוא הזקין! כמו שכתוב "ויהי כי זקן יצחק ותכהין
עיניו מראות" (ראה רשב"ם). למה רש"י צריך בכלל לחפש
הסברים? ובוודאי שלא צריך שלושה הסברים!

הביאור

לקראת סיום פרשת חיי שרה, אומרת התורה, שה' בעצמו בירך
את יצחק. כי אברהם "נתיירא לברך את יצחק, מפני שצפה את
עשו יוצא ממנו, אמר [אברהם] יבא בעל הברכות ויברך את אשר
ייטב בעיניו, ובא הקב"ה וברכו". לכן, כשמגיעים לפסוק שלנו,
"ותכהין עיניו (של יצחק) מראות", התעוררה לרש"י השאלה: אם
יצחק נתברך מה' עצמו, כיצד יתכן שמשוהו חסר בגוף שלו? ברכת
ה' היתה צריכה לשמור את גופו שלם מכל חיסרון ולמנוע ממנו
את הצער הזה!

לכן, רש"י מחפש הסבר שאבדן הראיה של יצחק לא היה
בגלל חיסרון בגופו כמו זיקנה וכו', אלא בגלל גורם חיצוני. רש"י

למימר: ז איתי לי צידא ועביד לי
 תבשילין ואיכול ואברכינך קדם יי קדם
 מותי: ח וכען ברי קביל מני למא די אנא
 מפקדא יתך: ט אזיל כען לנת ענא וסב
 לי מתמן תריז גדני (בר) עזין טבן
 ואעביד יתהון תבשילין לאבוך כמא די
 רחים: י ותיתי לאבוך ויכול כדיל די
 יברכינך קדם מותיה: יא ואמר יעקב
 לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שערן
 ואנא גבר שעיע: יב מאים ימושנינני אפא
 ואחי בעינוהי כמתלעב ואחי מיתי עלי
 לנטין ולא ברכן: יג ואמרת ליה אמיה
 עלי אתאמר בנבואה דלא גיתון לנטיא
 עלך ברי ברם קביל מני ואזיל סב לי:
 יד ואזל ונסיב ואיתי לאמיה ועבדת
 אמיה תבשילין כמא די רחים אבוהי:
 טו ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה
 רבא דכיתא די עמה בביתא ואלבישת
 ית יעקב ברה זעירא: טז וית משכי דגדני
 בני עזי אלבישת על ידוהי ועל שעיעות
 צוריה: יז ויהבת ית תבשיליא וית לחמא

ו הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה ואברכה לפני
 יהוה לפני מותי: ח ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה
 אתך: ט לד-נא אל-הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים
 ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב: י והבאת לאביך
 ואכל בעבר אשר יברכה לפני מותו: יא ויאמר יעקב אל-
 רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק: יב אולי
 ימשני אחי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא
 ברכה: יג ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך
 קח לי: יד וילך ויקח ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר
 אהב אביו: טו ותקח רבקה את-בגדי עשו בנה הגדל החמדת
 אשר אתה בבית ותלבש את-יעקב בנה הקטן: טז ואת ערת
 גדיי העזים הלבישה על-ידיו ועל חלקת צואריו: יז ותתן
 את-המטעמים ואת-הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה:

רש"י

עשה מטעמים. צפרקי דרזי אליעזר: כאשר אהב. כי טעם
 הגדי כטעם הלזי: (יא) איש שער. צעל שער: (יב) ימשני. כמו
 ממשש צלכרים? (טו) החמדות. הנקיות כתרנומו דכייטא. דצר
 אחר שחמד אותן מן נמרוד: אשר אתה בבית. והלא כמה נשים

יציא מן הגזל: (ז) לפני ה'. צרעותו, שיסכים על ידי: (ט) וקח
 לי. משלי הס ואינס גזל, שכך כתב לה יחזק כחוצתה לטול שני
 גדיי עזים בכל יום: שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היה
 מאלו של יחזק, אלא פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד

תורת מנחם

[בנוגע לנשות עשו, ניתן לומר שהם אכן אבדו את הראיה שלהן,
 או שהם ידעו איך למנוע את ההשפעה השלילית של העשן. בנוגע
 לעשו עצמו אין שאלה, כי הוא היה "איש שדה" (כה, כז), שבילה
 מעט זמן בבית, כך שמן הסתם לא נפגע. השאלה היא מדוע יצחק
 נפגע, ומדוע רבקה לא נפגעה.]

ג. יוצא מזה, שיעקב קיבל את הברכות 'בזכות' סיבה שלילית,
 עשן של עבודת אלילים. וזה כמובן דבר לא 'חלק'.

ד. פירוש זה משאיר אותנו עם קושיה נוספת, כללית יותר:

אם יצחק התעוור רק בשלב זה, כיצד עשו הצליח לרמות אותו
 כל כך הרבה שנים ולהסתיר ממנו את מעשיו הלא רצויים?

על כן, רש"י מחפש הסבר אחר.

סוף מעשה

במקום לקחת מיצחק את מאור עיניו כדי שהוא יתן ליעקב
 את הברכות, ה' היה יכול לפעול זאת בדרך יותר פשוטה:
 לגלות ליצחק שעשו אדם רשע!

אלא, שמכאן אנו למדים עד כמה צריך להרחיק לכת
 כדי להימנע מלדבר לשון הרע על יהודי אחר. הנה, ה' היה
 מוכן שיצחק יאבד את מאור עיניו ובלבד שלא לדבר בגנותו
 של עשו.

(על פי לקוטי שיחות חלק טו, עמ' 6-215)

יח וַיִּבֹא אֶל-אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִי מִי אַתָּה בְנִי:
 יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו אֲנֹכִי עָשׂוּ בְכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר
 דְּבַרְתָּ אֵלַי קוּם-נָא שָׁבָה וְאֹכְלָה מִצֵּידִי בְּעֵבֹר תְּבָרְכֵנִי
 נַפְשֶׁךָ: כ וַיֹּאמֶר יַעֲחֹק אֶל-בְּנֵו מַה-זֶּה מַהֲרַת לְמַצֵּא בְנִי
 וַיֹּאמֶר בִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי: כא וַיֹּאמֶר יַעֲחֹק אֶל-יַעֲקֹב

די עבדת בינא דייעקב ברה: יח ועל לנת
 אבוהי נאמר אבא נאמר הא אנא מן את
 ברי: יט נאמר יעקב לאבוהי אנא עשו
 בוכךך עבדית כמא די מללתא עמי קום
 קען אסתחר ותיכול מציד די
 תברכיני נפשך: כ נאמר יעקב לברה
 מא דין אחיטא לאשכחא ברי נאמר
 ארי זמין וי אלהיך קדמי: כא נאמר יעקב

רש"י

עשיתי. כמה דברים, כאשר דברת אלי: שבה. לשון מיסב על
 כשלא, לכן מתורגם אסתחר:

כיו לו, והוא מפקיד אלל חמו, אלל שכיב צקי צמעטיכן וחושדן:
 (יט) אנבי עשו בכרך. אנכי המציא לך, ועשו הוא צכורך:

מנהג

3) הפירוש השלישי של רש"י: ה' לקח מיצחק את הראיה כדי
 שיעקב יקבל את הברכות.

הפירוש השלישי של רש"י הוא, שה' לקח את הראיה של יצחק
 כדי שיעקב יקבל את הברכות. וזה מתאים היטב עם פשט הכתוב,
 שיצחק איבד את ראייתו רק כשהזקין בסוף חייו.

אולם, גם פירוש זה משאיר אותנו עם כמה מהתמיהות
 הקודמות: א. כיצד עשו הצליח לרמות את אביו כל השנים עד
 שהזקין והתעוור? ב. קושיה עיקרית וחזקה: כיצד יתכן שה' בחר
 בדרך כזו נוראה כדי לתת ליעקב את הברכות? ברור שה' יכול היה
 למצוא דרך קלה יותר לפעול את הענין!

ואכן, רש"י רואה את השאלה הזו כחמורה, כיון שהיא מעלה
 שאלה בעצם ההיגיון שלה. לכן מביא את הפירוש הזה אחרון.

(על פי לקוטי שיחות חלק טו, עמ' 211 ואילך)

2) הפירוש השני של רש"י: עיניו ניזוקו מדמעות המלאכים
 בעקידה.

הפירוש הזה, שעניי יצחק ניזוקו מדמעות המלאכים בעת
 העקידה, לא נרמז בכתוב אלא הוא דרש, לכן, רש"י מביא אותו
 שני ולא ראשון. אולם הוא מבהיר את רוב התמיהות הקודמות.
 א) מובן היטב מדוע רק יצחק ניזוק בעיניו, ולא רבקה. (ב) יוצא
 שיעקב קיבל את הברכות בזכות סיבה חיובית שאין למעלה הימנה
 — מסירות הנפש של יצחק בעקידה. ג) מובן כיצד עשו הצליח
 לרמות את אביו כל השנים, כי יצחק התעוור כבר בעקידה, לפני
 שעשו בכלל נולד.

אולם, פירוש זה הוא רק דרש, וגם, הוא סותר את פשט הכתוב
 שיצחק התעוור לעת זקנה, ואילו לפי פירוש זה הוא התעוור בעת
 העקידה, בהיותו בגיל 37! — לכן, רש"י חיפש פירוש שלישי.

ניצוצות של חסידות

ברכתו של יצחק

אבל באמת הברכה היתה צריכה לעבור תחילה על ידי יעקב,
 כי עשו לא היה לא היה מוכן מספיק לקלוט את הברכה של יצחק
 כראוי. לכן, ה' ארגן את העניינים כך שתחילה יעקב יקבל את
 הברכות, ואחר כך, יעקב בתורו יקלוט ויפנים את הברכות, להעלות
 את הניצוצות הטמונים בעשו.

אם יצחק ידע ש"אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו" (ראה
 שאלות בסיסיות ותורת מנחם לפסוק כא), מדוע הוא רצה לברך את עשו,
 ולא את יעקב?

אלא יצחק ידע שבתוך עשו נמצאים ניצוצות קדושים משורש
 גבוה מאד, יותר מאשר ביעקב. לכן, הוא בחר לברך את עשו,
 כי יצחק הבין שלברכה שלו יש את הכוח הרוחני להעלות את
 הניצוצות שהיו טמונים בתוך עשו.

(על פי ספר המאמרים מלוקט, חלק ד, עמ' 64 הערה 14)

לִיעֲקֹב קָרִיב כָּעֵן וְאֶמוּשִׁינָה כָּרִי הָאֵתָּה
 דִּין כָּרִי עֲשׂוֹ אִם לֹא: כב וְקָרִיב יַעֲקֹב
 לְנֹת יִצְחָק אָבוּהִי וּמִשָּׁה נְאֻמָּר קָלָא
 קָלִיָּה דִיעֲקֹב וַיִּדְבָּר יְדוּהִי דְעֲשׂוֹ: כג וְלֹא
 אֲשַׁתְּמוּדְעִיָּה אָרִי הוּוּ יְדוּהִי כִיִּדִי עֲשׂוֹ
 אֲחוּהִי שְׁעִיכֵן וּבְרַכְיָה: כד וְנְאֻמָּר אֵתָּה דִין
 כָּרִי עֲשׂוֹ וְנְאֻמָּר אָנָּא: כה וְנְאֻמָּר קָרִיב
 קָדְמִי וְאִיכּוֹל מִצִּידָא דְכָרִי בְדִיל
 דְתִבְרַכְיָנָה נְפִשִׁי וְקָרִיב לִיָּה וְאֶכֶל וְאִתִּי
 לִיָּה חֲמָא וּשְׁתִּי: כו וְנְאֻמָּר לִיָּה יִצְחָק
 אָבוּהִי קָרִיב כָּעֵן וְנָשֶׁק לִי כָּרִי: כז וְקָרִיב
 וְנָשֶׁק לִיָּה וְנָרַח יֵת רִיחָא דְלְבוּשׁוּהִי
 וּבְרַכְיָה וְנְאֻמָּר חֲזִי רִיחָא דְכָרִי כָּרִיב

וְנִשְׁהֲנָא וְאֶמְשֶׁךְ בְּנֵי הָאֵתָּה זֶה בְּנֵי עֲשׂוֹ אִם-לֹא: כב וַיִּנָּשׂ
 יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקָּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִיָּדִים
 יְדֵי עֲשׂוֹ: כג וְלֹא הִכִּירוּ בִּיָּהוּ יָדָיו כִּיִּדֵי עֲשׂוֹ אֲחִיו שְׁעֵרֶת
 וַיְבָרְכֵהוּ: כד וַיֹּאמֶר אֵתָּה זֶה בְּנֵי עֲשׂוֹ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי: כה וַיֹּאמֶר
 הַנְּשָׂה לִי וְאֶכְלָה מִצִּיד בְּנֵי לְמַעַן תְּבָרְכֶנָּה נַפְשִׁי וַיִּנָּשׂ-לוֹ
 וַיֹּאכֶל וַיָּבֵא לוֹ יֵין וַיִּשְׁתֵּי: כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו וְנִשְׁהֲנָא
 *וַיִּשְׁקֶה-לִּי בְנֵי: כז וַיִּנָּשׂ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיִּרַח אֶת-רִיחַ בְּנָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ
 וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנֵי כָּרִיב שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכּוּ יְהוָה:

*ס"א וישקח

רש"י

דבר, יקום אצו: (כד) ויאמר אני. לא אמר אני עשו, אלא אני:
 (כז) וירח וגו'. והלא אין ריח רע יותר משטף העזים, אלא מלמד
 שנכנס עמו ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו ה'. שנתן זו

(כא) גשה נא ואמשך. אמר יחם בלבו, אין דרך עשו להיות
 שם שמים שגור בפיו, וזה אמר כי הקרה כי אלהי: (כב) קול
 יעקב. שמדבר בלשון תחנונים, קום נא, אצל עשו בלשון קנטוריא

שאלות בסיסיות

הריח שעליו נאמר בפסוק כז] "כריח שדה אשר ברכו ה'" –
 שה' נתן ביעקב ריח טוב של שדה תפוחים. כך דרשו רבותינו.

שפתי חכמים: בגדי עשו שיעקב לבש היו שייכים תחילה
 לנמרוד ועשו חמד וגנב אותם. נמרוד קיבל את הבגדים מאדם
 הראשון שלבש אותם בגן עדן.

נחלת יעקב: רש"י מביא את דברי חכמינו שיצחק הריח
 שדה תפוחים, כי זה מסביר למה הפסוק משתמש בביטוי
 "שדה" בלשון יחיד. אמנם, לפי פשוטו יש לומר שהפסוק
 מתייחס לשדות באופן כללי. והכוונה היא שיצחק הריח ריח של
 שדות פורחים ופרחים.

● למה יצחק אמר ליעקב להתקרב אליו? (פסוק כא)

רש"י: יצחק אמר לעצמו: "עשו בדרך כלל לא מזכיר את
 שם ה' אבל האיש הזה אמר: 'כי הקרה ה' אלקיך'".

מדרש: יצחק אמר: "אני יודע שעשו לא מזכיר שם שמים
 והאיש הזה כן הזכיר. אין ספק שזה יעקב ולא עשו".

● מה היה הריח שיצחק הריח? (פסוק כז)

רש"י: הלא אין ריח רע יותר משערות העזים [שיעקב לבש
 – ראה פסוק טז], אלא שריח גן עדן נכנס עם יעקב. [וזה היה

תורת מנחם

לכן, צריך לומר שגם רש"י מסכים שעשו אף פעם לא נהג להזכיר
 את שם ה'. והבדלי הלשון בין רש"י והמדרש הם לא משמעותיים,
 ולא באו לחדש דבר. (ראה גם 'ציצוצות של חסידות').

(על פי ספר המאמרים מלוקט, חלק ד, עמ' 64, הערה 14)

● הריח הנעים של יעקב (פסוק כז)

רש"י מקשה, כיצד יצחק נהנה מהריח של יעקב, והלא אין ריח
 רע יותר מריח עורות העזים שיעקב לבש? רש"י עונה, שנכנס עם
 יעקב באופן ניסי ריח של גן עדן.

● החשד של יצחק (פסוק כא)

במבט ראשון, נראה שיש כאן מחלוקת בין רש"י והמדרש,
 בנוגע לחשד שעלה בלב יצחק:

רש"י כותב "אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו", היינו
 שלפעמים עשו מזכיר שם שמים, אבל זה קורה לעיתים רחוקות.
 אולם, המדרש אומר שעשו איננו מזכיר שם שמים כלל.

אולם, ברמת הפשט מוכרחים לומר כמו שכותב המדרש, שעשו
 אף פעם לא מזכיר שם שמים. כי אם הוא כן היה מזכיר מפעם לפעם,
 מדוע הפעם הזו שהזכיר (בפסוק כ) עוררה את חשדו של יצחק?

[שש"י] כח וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגַן וְתִירֵשׁ: כט יַעֲבֹדְךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְךָ לְאֲמִים הַזֶּה

חֲקָלָא דִּי בְרַכְיָה יִי: כח וַיִּתֵּן לְךָ יְיָ מִטַּל דְּשָׁמְיָא וּמִטַּבְּכָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוֹת עֲבוּר וְנַחֲמָר: כט יַפְלַחוּנְךָ עַמִּמִּין וַיִּשְׁתַּעֲבֹדוּן

רש"י

ריח טוב, וזכ שדה תפוחים, כן דרשו רז"ל: (כח) ויתן לך. יתן ויחזור ויתן. ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון, ראה ריח בני שנתן לו הקצ"ה, כריח שדה וגו', ועוד יתן לך מטל השמים וגו': מטל השמים. כמשמעו, ומדרש אגדה יש להרצה פנים. (דבר אחר,

ש א ל ו ת ב ס י ס י ו ת

● למה יצחק התחיל את ברכתו עם ו' – "ויתן לך"? (פסוק כח)

רש"י: כוונתו היתה: יתן ויחזור ויתן.

ולפי הפירוש הפשוט, פסוק זה הוא המשך לנושא הקודם, שנאמר בו: ראה ריח בני אשר ברכו ה' "כריח שדה"... (פסוק כז). וכאן מוסיף, שיתן יותר מזה, "מטל השמים"... (פסוק כח).

שפתי חכמים: לפי הפירוש הראשון של רש"י, יצחק אמר: "יתן" ברכה לכתחילה, ואפילו אם תחטא הוא "יחזור ויתן".

ת ו ר ת מ נ ח מ

לכן, כשהתורה מספרת בפסוק כו שיעקב הפיץ סביבו ריח נעים, רש"י שואל: "והלא אין ריח רע יותר משטף העזים?" כלומר, הטבע של הבגדים הללו להפיץ סביבם ריח רע, וזו גם היתה התוכנית שהם יפיצו ריח רע סביבם, וכיצד הם הפכו לבעלי ריח נעים?

לכן, רש"י הבין שהפירוש הפשוט של המקרא מכריח לומר שהיה כאן איזה נס לא טבעי. איזה? אפשר לומר שנכנס עמו ריח גן עדן.

אמנם כיון שיצחק לא ציפה שיכנס פתאום ריח של גן עדן, אלא הוא ציפה לריח של הכנת האוכל בידי עשו, לכן צריך לומר שכשהוא הריח פתאום מהבגדים ריח טוב במיוחד, הוא הניח שהריח הזה נובע מהאוכל המיוחד שעשו הכין לו, מבישול ושימוש בתבלינים ומרכיבים מתוקים בעלי ריח טוב.

לכן, רש"י מביא את דברי המדרש שהריח היה ריח 'שדה תפוחים', כי כאשר מבשלים "מטעמים", משתמשים לפעמים בתפוחים למתק את האוכל. לכן, יצחק הניח שמן הסתם מדובר בריח תפוחים. אבל לא מסתבר שהיה זה ריח של שדה פרחים ובשמים, כי לא משתמשים בדברים הללו בבישול.

(על פי שיחת שבת פרשת תולדות תשמ"א)

● התחלת הברכה של יצחק (פסוק כח)

רש"י תמה למה יצחק התחיל את הברכה שלו עם "ו", והוא מסביר שיצחק רמו לברכה כפולה – "יתן ויחזור ויתן".

אולם, קשה לקבל את הפירוש הזה, שכן ברכת ה' היא מושלמת ולא מוגבלת, כך, שמדוע ה' צריך לתת פעמיים?

נשאלת השאלה, מנין לקח רש"י שהפשט הוא שנכנס עם יעקב ריח של גן עדן, אולי רבקה נתנה ליעקב סתם דבר המפיץ ריח טוב?

[השפתי חכמים מפרש, שהדבר נלמד מפירוש רש"י בפסוק טו, שם רש"י כותב בפירוש שני, שהבגד שיעקב לבש, עשו חמד אותו מנמרוד, ובמקור הבגד היה שייך לאדם הראשון בגן עדן, ומכאן הריח המיוחד שלו. אולם פירוש זה אינו מוכרח, כי רש"י אינו מזכיר שם שהיה לבגדים איזה ריח מיוחד.]

שאלה נוספת: יצחק תיאר את הריח שבקע מיעקב, כמו "ריח שדה אשר ברכו ה'". ורש"י מביא את המדרש, שיצחק התכוון לריח של 'שדה תפוחים'.

נשאלת השאלה, מדוע רש"י בחר לפרש את הפשט כמו המדרש שמדובר בשדה תפוחים דוקא, ולא פירש בפשטות, כמו שמפרש לעצמו כל ילד הלומד את הפסוק, שמדובר בריח של סתם שדה פרחים ובשמים המפיצים ריח טוב? [ראה נחלת יעקב]

הביאור

דבר ברור שרבקה לא נתנה ליעקב איזה דבר המפיץ ריח טוב.

הסיבה לכך טמונה בהוראות של יצחק לעשו: "וצא השדה וצודה לי ציד, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה" (פסוקים ג-ד). כלומר, לך תצוד בהמה, תשחוט, תפשיט, תוציא את הקרביים ותכין את הבשר לאכילה. כל העבודות הללו היו גורמות לעשו ריח די דוחה. כך שסביר להניח שיצחק ציפה שלעשו יהיה ריח רע. לכן, רבקה לא עשתה כלום לגרום ליעקב ריח טוב, כי אדרבה, דווקא הריח הרע יחזק אצל יצחק את התחושה שמדובר באמת בעשו.

לך מלפננו הנייב לאחיקך וישתחוו לך בני אמך ארריך ארור ומברכיך ברוך: ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו: לא ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבר תברכני נפשך: לב ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנה בברך עשו: לג ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא

מכו האלהים, צדין, אס ראו לך, יתן לך, ואס לאו לא יתן לך, אזל לעשו אמר, משמני הארץ יהיה מושבך, צין לדיק צין רשע יתן לך. וממנו למד שלמה, כשעשה הבית סודר תפלתו, ישראל שכוז בעל אמונה ומלדיק עליו דיון, לא יקרא עליך תגר, לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לצבו, אזל נכרי מחוסר אמונה, לפיכך אמר ואתה תשמע השמים וגוי ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי, צין ראו צין שאינו ראו תן לו, כדי שלא יקרא עליך תגר. צרש"י ישן מדויק): (כט) בני אמך. ויעקב אמר ליכודה

כש"י

צני אציק, לפי שהיו לו צנים מכמה אמהות, וכאן שלא נשא אלל אשה אחת, אמר צני אמך: ארריך ארור ומברכיך ברוך. וצזלעס הוא אומר מצרכיך צרוך וארריך ארוך, הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלום, ואורריהם ומלעריהם קודמים למצרכיהם, לפיכך יצחק הקדים קללת אוררים לצרכת מצרכים, והרשעים תחלתן שלום וסופן יסורין, לפיכך צלעס הקדים צרכה לקללה: (ל) יצא יצא. זה יולל וזה צא: (לג) ויחרד. כתרגומו ותוה, לשון תמיה. ומדרשו, ראה גיהנס פתוחה מתחתיו: מי אפוא.

צני אציק, לפי שהיו לו צנים מכמה אמהות, וכאן שלא נשא אלל אשה אחת, אמר צני אמך: ארריך ארור ומברכיך ברוך. וצזלעס הוא אומר מצרכיך צרוך וארריך ארוך, הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלום, ואורריהם ומלעריהם קודמים למצרכיהם, לפיכך יצחק הקדים קללת אוררים לצרכת מצרכים, והרשעים תחלתן שלום וסופן יסורין, לפיכך צלעס הקדים צרכה לקללה: (ל) יצא יצא. זה יולל וזה צא: (לג) ויחרד. כתרגומו ותוה, לשון תמיה. ומדרשו, ראה גיהנס פתוחה מתחתיו: מי אפוא.

שאלות בסיסיות

אמר לו אביו: "מה עשה לך?"

והוא ענה: "יעקב לקח ממני את הבכורה".

ואז יצחק אמר בליבו: "חרדתי כי פחדתי שכנראה לא נהגתי נכון, אבל כעת אני יודע שבעצם ברכתי את הבכור. גם ברוך יהיה" (רש"י לפסוק לו).

● למה יצחק חש "חרדה גדולה"? (פסוק לג)

רש"י: מדרש תנחומא אומר: למה יצחק חרד? הוא אמר: "כנראה עשיתי חטא, כי ברכתי את הבן הצעיר לפני הגדול ושיניתי את סדר היחס".

ואז עשו התחיל לבכות: "ויעקבני זה פעמים!"

מנהג תורת

אולם, הפירוש הזה נראה כסותר לפסוק מ להלן, בו יצחק אומר לעשו: "ואת אחיך תעבד, [אולם] והיה כאשר תריד [כאשר בני ישראל יעברו על התורה, אזי] ופרקת עולו מעל צוארך". כלומר, אם בני ישראל יחטאו, הברכה שיצחק נתן רק קודם ליעקב "הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך" (פסוק כט) — תתבטל ולא תתקיים, ובמקום זה יהיה "ופרקת (עשו) עולו מעל צוארך".

אלא, נראה שמשמעותה של הברכה הכפולה היא, א) שהמקבל יקבל את עצם הברכה. ב) שיהיה לו הכוח להשתמש בברכה במלוא המידה. כלומר, כיון שברכת ה' היא בלתי מוגבלת יש סיבה לחשוש שהאדם לא ישתמש בכך במלוא היכולת, לכן האדם נדרש לברכה נוספת, כדי לאפשר לו להשתמש בברכה הראשונית כראוי.

לכן רש"י הביא פירוש שני, שהפסוק מתחיל ב"ויתן" כי הוא המשך מהפסוק הקודם, פסוק כז.

בכל זאת, הפירוש הזה קשה כי נראה שאין קשר בין הנושאים בפסוק כז ופסוק כח. לכן רש"י אומר את שני הפירושים. הראשון, כי הוא מסתדר טוב יותר עם המשך ומבנה הפסוקים. והשני, כי הוא מסביר טוב יותר את פשט המילה עצמה — "ויתן" עם ו'.

למה ברכת ה' נכפלת?

לפי שפתי חכמים, הסיבה שיצחק נתן ברכה כפולה ("יתן ויחזור ויתן") היא, להורות שברכות ה' ינתנו בשנית אפילו אם יעקב וצאצאיו יחטאו.

לִי וְאָכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וְאַבְרָהָם וְגַם בְּרוּךְ יִהְיֶה:
 לַדְּבָרֵי אֲבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה
 עַד-מָאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם-אֲנִי אָבִי: לֵאמֹר בָּא
 אֲחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרַכְתְּךָ: לוֹ וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
 וַיִּעְקְבֵנִי זֶה פַעַמַיִם אֶת-בְּרַכְתִּי לָקַח וְהִנֵּה עֵתָה לָקַח בְּרַכְתִּי
 וַיֹּאמֶר הֲלֹא-אֶצְלַת לִי בְרַכָּה: לוֹ וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֲנִן

הוא ריכז דצד צידא נאעיל לי נאכלית
 מפלא עד לא תיעול וברכתיה אף ברוך
 יהי: לו בד שמע עשו ית פתגמי אבוהי
 וצנח צנחתא נבא ומרינא עד לחדא
 נאמר לאבוהי ברכני אף אנא אבא:
 לה נאמר על אחוך ברכתא וקביל
 ברכתך: לו נאמר אות קרא שמה יעקב
 וחקמני דנן תרתין זמנין ית בכירותי
 נסיב וקא פנן קביל ברכתי נאמר הלא
 שבקת לי ברכתא: לו נאטיב יצחק נאמר

כש"י

יש צי שצרכתי קטן לפני גדול, ושניתי סדר היחס, התחיל עשו
 מנעק ויעקבני זה פעמים, אמר לו אציו מה עשה לך, אמר לו את
 זכורתי לקח, אמר, ככך הייתי מלך וחרד, שמא עזרתי על שורת
 הדין, עכשיו לזכור זכרתי, גם צרוך יהיה: ויעקבני. כתרנומו
 וכמני, ארצני. ורצ, וכמן. ויש מתרגמין וחכמני, נתחכם לי:
 אצלתי. לשון הפרשה, כמו ויאלל (ס"א וילל): (לז) הן גביר.
 צרכה זו שציעית היא, וכוא עושה אותה ראשונה, אלא אמר לו,

לשון לעלמו, משמש עם כמה דברים. דבר אחר איפוא, איך פה,
 מי הוא ואיפוא הוא הכד ליד: ואבל מבל. מכל טעמים שצקשתי
 לטעום טעמתי צו: גם ברוך יהיה. שלא תאמר, חילולי שרימה
 יעקב לאציו לא נטל את הצרכות, לכך הסכים וצרכו מדעתו:
 (לה) במרמה. צחכמה: (לו) הכי קרא שמו. לשון תימה הוא,
 כמו הכי אחי אחי, שמא לכך נקרא שמו יעקב, על שם סופו
 שהוא עתיד לעקבני. תנחומא, למה חרד יצחק, אמר, שמא עון

תורת מנחם

אולם, כבר קודם לכן היינו עדים לכך, שכוונה לא רצויה
 כשלעצמה איננה פוגעת עדיין בהגדרה של "עולה תמימה". יצחק
 תיכנן לרדת למצרים אלא שה' אמר לו "אל תרד מצרימה", כי אתה
 "עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך" (רש"י ל-כו, ב). מכאן אנו
 רואים שעצם המחשבה של יצחק לעזוב את ארץ ישראל לא פגעה
 בהיותו עולה תמימה. כך גם בעניינינו: הכוונה לברך את עשו לא
 עשתה פגם במצב הקדוש והמושלם של יצחק, והוא עדיין זכה
 להגנה מלאה מלמעלה לברך את יעקב, הבן הבכור האמיתי שלו.

(על פי שיחת שבת פרשת תולדות תשמ"ח)

לכן, בתחילה ה' נותן את הברכה ואחר כך הוא "חוזר ונותן" את
 היכולת להשתמש בברכה ולהפנים אותה כראוי.

(על פי לקוטי שיחות חלק י, עמ' 80 ואילך; שיחת שבת פרשת תולדות תשכ"ד)

החרדה של יצחק (פסוק לג)

למה יצחק נחרד כל כך מהחשש שהוא בירך את הבן הלא נכון.
 האם אין זו חרדה מוגזמת?

אלא, הדאגה העיקרית של יצחק לא היתה שמא בירך את האדם
 הלא נכון, אלא הוא חשש שהדבר מעיד שהוא איבד את ההגדרה
 של "עולה תמימה", של אדם שהוא חלק אחד עם הקב"ה (ראה רש"י
 כו, ב), ולכן לא שמרו עליו מלמעלה שיתן את הברכה לבן הנכון,
 ולא לבן הלא נכון (ראה דברי רש"י לתנחומא ב'שאלות בסיסיות').

לכן, כאשר יצחק גילה שלמעשה עשו מכר ליעקב את הבכורה,
 נחה דעתו. התברר שבסופו של דבר כן שמרו עליו מלמעלה שלא
 יברך את הבן הלא נכון. וה"טעות" שלו, היתה בעצם, השראה
 אלוקית.

ניתן לטעון: אדרבה, הרצון הראשוני של יצחק לברך את עשו
 דווקא היה טעות, כך, שהוא צריך לחשוש שהוא איבד את הגדרתו
 כ"עולה תמימה" בגלל הטעות הזו כשלעצמה?

ניצוצות של חסידות

"בא אחיך במרמה..." (פסוק לה)

על פי הקבלה, יעקב תיקן את הפגם הרוחני שנוצר על ידי
 החטא של אדם הראשון.

לכן, בדיוק כשם שאדם נפל במלכות של הנחש הערמומי,
 כך התיקון לחטא של אדם היה צריך לבוא על ידי תכסיס
 ומרמה — "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" (פסוק לה).

(על פי לקוטי שיחות חלק א, עמ' 56)

לעשו הוא רב שניתיה עלנך ונת כל אחוהי יקבית ליה לעבדין ובעיבור ובחמר סעידתיה ונך כען מא אעבדי ברי: לה נאמר עשו לאבוהי הברכתא חדא היא לך אבא ברכני אף אנא אבא נארים עשו קליה ובכא: לט נאחייב יצחק אבוהי נאמר ליה הא מטובא דארעא יהי מותבך ומטלא דשמיא מלעילא: מ ועל חרבך תחי ונת אחוה תפלח ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריחא ומעדי ניריה מעל צורך: מא ונטר עשו דבבו ליעקב על ברכתא די ברכיה אבוהי נאמר עשו בלביה יקרבוני יומי אבלא דאבא נאקטול ית יעקב אחי: מב ואתחנא לרבקה ית פתגמי עשו ברה רבא ושלחת וקרת ליעקב ברה זעירא נאמרת ליה הא עשו אחוה כמן לך למקטלך: מג וכען ברי קבל מני וקום אזיל לך לנת לבן אחי לחנן: מד ותתיב עמיה יומין זעירין עד דיתוב רגזא דאחוה: מה עד דיתוב רגזא דאחוה מנך ויתנשי ית די עבדת ליה נאשלח נאדברניך מתמן למא אטפל אף תרויכוון יומא חד: מו נאמרת רבקה ליצחק עקית

גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני: לה ויאמר עשו אל אביו הברכה אתה הוא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויבך: לט ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל: מ ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך: מא וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי: מב ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנתם לך להרגך: מג ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה: מד וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך: מה עד שוב אפי אחיך ממה ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיו משם למה אשב גם שניכם יום אחד: מו ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי

*ק' זעירא

כש"י

ומדרש אגדה לכמה פנים יש: (מז) ויגד לרבקה. צרוח הקודש כוגד לה מה שעשו מהכרר בלבו: מתנחם לך. נחם על האחיה, לחשוב מחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך. ומדרש אגדה, כזר אתה מת בעיניו, ושתי עליך כוס של תנחומים. ולפי פשוטו, לשון תנחומים, מתנחם הוא על הצרכות צהריגתך: (מד) אחדים. מועטים: (מה) למה אשב. אחיה שכולה משויכס. (למד על) הקוצר את צניו קרוי שכול. וכן ציעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם. אם יקום עליך ואתה תהרגנו, יעמדו צניו ויהרגוך, ורוח הקדש נזרק צב, ונתנצחה שציוס אחד ימותו, כמו שמפורש צפרק המקנא לאשתו: (מו) קצתי בחיי. מאסתו צחיי:

מה תועלת לך בצרכה, אם תקנה נכסים שלו הס, שכרי גביר שמתיו לך, ומה שקנה עבד קנה רבו: ולכה אפוא מה אעשה. איך חיפא אבקש מה לעשות לך: (לח) הברכה אחת. ה"א זו משמשת לשון תמיכה, כמו הצמחניס¹, השמנה היא², הכמות נבל³: (לט) משמני הארץ וגו'. זו איטליא"ה של יוון: (מ) ועל חרבך. כמו צחרצך, יש על שהוא צמקום אות צ', כמו עמדתם על חרצכס⁴, צחרצכס. על לצאתם⁵ צלצאתם: והיה כאשר תריד. לשון לער, כמו אריר צשיחי⁶, כלומר כשיעצרו ישראל על התורה, ויהיה לך פתחון פה להצטער על הצרכות שנטל, ופרקת עלו וגו': (מא) יקרבו ימי אבל אביו. כמשמעו, שלא אלער את אבא.

שאלות בסיסיות

● למה רבקה הציעה שיעקב ילך לשאת אשה? (פסוק מו)

ביאורי מהרא"י: רבקה לא רצתה לומר ליצחק שעשו רוצה להרוג את יעקב. זאת, מפני החשש שאולי יצחק ימנע ברכות מיעקב כדי להפחית את כעסו של עשו. לכן היא טענה שהיא שלחה את יעקב כי "קצתי בחיי גו".

1 במדבר יג, יט; 2 שם כ 3 שמואל-ב, ג, לג 4 ב"ר יו, טו 5 יחזקאל לג, כו 6 שמות ו, כו 7 תהלים נה, ג 8 סוטה יג.

מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת אִם־לִקְחָה יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים: כח * וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ וַיְצַוְהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ב קוּם לֶךְ * פְּדֹנָה אֶתְּךָ בְּיַתֵּךָ בְּתוּאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֵן אֶתִּי אִמְךָ: ג וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְּךָ וַיְפָרֶךְ וַיְרַבְּךָ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: ד וַיִּתֶּן־לְךָ אֶת־בְּרַכְּת אַבְרָהָם לְךָ וְלִזְרַעְךָ אַתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרְיֶךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: [שביעי] ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ * פְּדֹנָה אֶתְּךָ אֶל־לְבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֶתִּי רַבֵּקָה אִם יַעֲקֹב וַעֲשׂוּ:

בְּחַיֵּי מִן קָדָם בְּנַת חַתָּאָה אִם נָסִיב יַעֲקֹב אֶתְתָּא מִבְּנַת חַתָּאָה כְּאֵלִין מִבְּנַת אֶרְעָא לָמָּא לִי חַיִּין: א וַיִּקְרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב וַיִּבְרַךְ וְהָיִיתָ וּפְקֻדִיָּה וְאָמַר לִיָּה לֹא תִסָּב אֶתְתָּא מִבְּנַת כְּנָעַן: ב קוּם אֲזִיל לְפָדֵן אֶתְּךָ לְבֵית בְּתוּאֵל אַבְרָהָא דְאִמְךָ וְנָסִב לְךָ מִתְּמָן אֶתְתָּא מִבְּנַת לְבָן אַחֻוּיָּהא דְאִמְךָ: ג וְאֵל שְׂדֵי יִבְרַךְ וְתָךְ וְנִפְשִׁינְךָ וְנִסְגִּינְךָ וְתָךְ לְכַנְשַׁת שְׂבָטִין: ד וַיִּתֶּן לְךָ יְת בְּרַכְתָּא דְאַבְרָהָם לְךָ וְלְבְנֶיךָ עִמְךָ לְמִיְרַתְךָ יְת אַרְע תּוֹתְבוּתְךָ דִּי יְהֵב יִי לְאַבְרָהָם: ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק יְת יַעֲקֹב וְאֲזַל לְפָדֵן אֶתְּךָ לְבֵית לְבָן בֶּן בְּתוּאֵל אֲרַמְאָה אַחֻוּיָּהא דְרַבֵּקָה אִמְיָה דְיַעֲקֹב וַעֲשׂוּ:

*בחומש תו"ת מסומן כאן "תרי טעמי", ו"א שאכן שייך מ"ש המנחת שי (במדבר יז, כג) שקריאת המלה אינה מלעיל גמור ולא מלרע גמור אלא בהעמדה מועטת בשני הטעמים.

כָּשׂוּי

אברהם. שאמר לו ואלעזר לגוי גדול. והתצרכו זרעך. יהיו אותן זרכות האמורות בשצילך, ממך ילא אותו כגוי ולאותו הזרע המצורך: (כ) אם יעקב ועשו. איני יודע מה מלמדנו:

(3) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לזית צתואל, כל תיזכ שזריכה למ"ד צתחלתה כטיל לה כ"ח צסופכ": (ג) ואל שדי. מי שדי צצרכותיו למתצרכין מפיו, יצרך אותך: (ד) את ברכת

שאלות בסיסיות

מזרחי: למה רש"י לא מפרש בפשטות, ש"ברכת אברהם" היא זו שנוכרת בפסוק ד עצמו – "לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלקים לאברהם"?
אולם, לא יתכן שזו היתה הברכה שבירך יצחק את יעקב, כיון שארץ ישראל ניתנה לאברהם כמתנה ולא כברכה.

● מהי "ברכת אברהם"? (פסוק ד)

רש"י: ה' אמר לאברהם: "ואעשך לגוי גדול" (לעיל יב, ב); "וזהתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (כב, יח). בא יצחק וברך את יעקב – שהברכות הללו יהיו לך, שהאומה הזאת והזרע המבורך יבואו ממך.

תורת מנחם

לתת אותה בעתיד לזרעו. כך, שהברכה אכן לא התקיימה עדיין (ראה תורת מנחם טו, יח, סעיף ב).

אם כן, מדוע רש"י מסרב לקבל את הפסוק בפשטות, שיצחק בירך את יעקב שתתקיים בו "ברכת אברהם" על ירושת הארץ?

הביאור

בדרך כלל, כאשר התורה מספרת שמישהו קיבל ברכה, מיידעים אותנו את הסיבה שבגללה ניתנה הברכה. כי ברכה לא ניתנת סתם, בחינם, אלא בגלל סיבה מיוחדת. למשל, בקטע הקודם למדנו שיצחק ביקש לברך את עשו – מפני שהוא הלך והזדקן. כמו כן, מסופר לעיל שה' נתן ליצחק סדרה של ברכות להצלחה בארץ

● "ברכת אברהם" (פסוק ד)

מזרחי שואל: מדוע רש"י צריך לחפש הסברים מהי "ברכת אברהם". הפסוק אומר במפורש: "ויתן לך את ברכת אברהם... לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלקים לאברהם", היינו שהברכה היא ששירש את הארץ?

מזרחי מבאר, שלא יתכן ש"ברכת אברהם" היא שיזכה לרשת את ארץ ישראל, כיון שהארץ כבר ניתנה לאברהם בתור מתנה, ולא כברכה שתתקיים בעתיד.

אולם, כבר נתבאר לעיל שרש"י סובר שלפי הפירוש הפשוט של דברי התורה, ה' לא נתן את הארץ לאברהם, אלא רק הבטיח

ו וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי-בִרְךְּ יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב *פְּדָנָה אֲרָם לְקַחַת-לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵו עָלָיו לְאֵמֹר לְאֵת-תִּקְחָה אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: [מפטיר] ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ *פְּדָנָה אֲרָם: ח וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בָּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל-יִשְׁמָעֵאל וַיִּקְחָה אֶת-מַחְלַת | בֵּת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן-אֲבִרְהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל-נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

ו וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי-בִרְךְּ יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב *פְּדָנָה אֲרָם לְקַחַת-לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵו עָלָיו לְאֵמֹר לְאֵת-תִּקְחָה אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ *פְּדָנָה אֲרָם: ח וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בָּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל-יִשְׁמָעֵאל וַיִּקְחָה אֶת-מַחְלַת | בֵּת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן-אֲבִרְהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל-נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

ס ס ס ק"ו פסוקים. על"ו סימן.

*עיינו לעיל פסוק ב'.

הפטרה לפרשת תולדות — עמ' 388. כשערב ראש חודש חל בשבת פרשת תולדות, קוראים במקום ההפטרה הרגילה את ההפטרה לשבת ערב ראש חודש, עמ' 403.

כ"ט"י

י"ד שנה שלפני לידת יוסף, ושלושים של יוסף, ותשע משמלך עד שבא יעקב, הרי נ"ג, וכשפירש מאציו היה בן ס"ג, הרי קי"ו, והוא אומר שלשים ומאת שנה, הרי חסריס י"ד שנים, הא למדת, שאחר שקבל הצרכות נטמן צבית עבר י"ד שנים. (אצל לא נענש עליהם בזכות החורה, שהרי לא פירש יוסף מאציו אלא כ"צ שנה, דהיינו מי"ז עד ל"ט, כנגד כ"צ שפירש יעקב מאציו ולא כצדו, והס' כ' שנים צבית לצן, ושתי שנים ששה צדך, כדכתיב ויצן לו בית ולמקנהו עשה סכות, ופירשו רז"ל מזה הפסוק ששה י"ח חדשים צדך, דצית הוה צימות הגשמים וסכות הוה צימות החמה, ולחשצון הפסוקים שחשצנו לעיל, משפירש מאציו עד שירד למארים שהיה בן ק"ל שנים, שם אנו מולאים עוד י"ד שנים, אלא ודאי נטמן צבית עבר צבית ודאי לצן ללמוד תורה ממנו, וצביל זכות החורה לא נענש עליהם, ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"צ שנה, מדה כנגד מדה, עד כאן מלאתי זרש"י ישן): על נשיו. הוסיף רשע"ה על רשע"הו' שלא גרש את הראשונות: חסלת פרשת תולדות

(ז) וישמע יעקב. מחוצר לענין של מעלה, וירא עשו כי צדך יחזק וגו' וכי שלח אחות פדנה ארם, וכי שמע יעקב אל אציו והלך פדנה ארם, וכי רעות צנות כנען, והלך גם הוא אל ישמעאל: (ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר צת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות, אלא למדנו שמת ישמעאל משועדה לעשו קודם נשואיה, והשיאה נביות אחיה, ולמדנו שהיה יעקב צאותו הפרק בן ס"ג שנים, שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב, ש"ד שנה היה גדול ישמעאל מילחא, ויחזק בן ס' שנה צלדת אחות, הרי ע"ד, ושנותיו היו קל"ז, שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו', נמלא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה, ולמדנו מכאן שנטמן צבית עבר י"ד שנה, ואחר כך הלך לחרו, שהרי לא שהה צבית לצן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה, שנאמר עבדתיך י"ד שנה צשתי צנותיך ושש שנים צלאך, ושכר הלאן משנולד יוסף היה, שנאמר ויחי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו', ויוסף בן ל' שנה היה כשמלך, ומשם עד שירד יעקב למארים ט' שנים, ז' של שובע וצ' של רעב, ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, לא וחשוב

מ נ ח ת ו ר ת

לכן, רש"י חיפש ביאור שישייך את התוכן של "ברכת אברהם" עם ההכנות של יעקב לנישואיו. רש"י בא למסקנה שהברכה שיצחק נתן ליעקב היא אותם המילים שה' אמר לאברהם ביחס ללידת ילדים: "ואעשה לגוי גדול" (יב, ב) ו"והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (כב, יח).

יתר על כן: הברכה הזו מתאימה בדיוק במקרה זה, כיון שהיא ניתנה לאברהם קודם יציאה למסע, כמו שרש"י מפרש שם, שה' נתן לאברהם את הברכה הזו דוקא, "לפי שהדרך ממעטת פריה ורביה". וזה בדיוק מה שיעקב עמד לעשות כעת, לצאת לדרך כדי להקים משפחה. לכן הברכה הזו היתה הדבר שהוא בדיוק היה זקוק לו.

ישראל — כדי לשלול את כוונתו לעזוב את הארץ (לעיל כו, א-ד). גם אברהם קיבל את ברכות ה' בגלל סיבה מסוימת — "והתברכו בזרעך כל גויי הארץ, עקב אשר שמעת בקולי" (כב, יח).

בפסוקים אלו, אנו קוראים איך יצחק בירך את יעקב לפני צאתו לפדן ארם על מנת לישא אישה. הברכה בפסוק ג' ויפרך וירבך והיית לקהל עמים" מתקבלת על הדעת, כי הדבר קשור לנישואיו של יעקב.

אולם, כאשר קוראים את פסוק ד, רש"י תמה, כיצד "ברכת אברהם" לירשת הארץ קשורה עם המסע של יעקב למצוא אישה? לכאורה, הברכה נראית לא שייכת.

תורת מנחם

היה גם מקום לומר שאצל אברהם ויצחק היה זה מפני טעם מיוחד, כי היתה ליצחק הגדרה של "עולה תמימה", לכן הוא היה חייב להישאר בארץ (ראה רש"י ל-כו, ב לעיל). אמנם, יעקב לא היה בגדר עולה תמימה, לכן הוא יכול לצאת לחוץ לארץ.

אולם, הסבר זה אינו נכון, כי הוסבר לעיל שהסיבה שאברהם התנגד שיצחק יצא מהארץ, אינה קשורה כלל לנושא של היותו "עולה תמימה", כי באותה עת ה' עדיין לא קבע את הציווי שהוא עולה תמימה ואסור לו לצאת מהארץ. (ראה תורת מנחם לעיל כד, ו-ז).

אלא, הסיבה שבגללה יצחק הורה ליעקב לנסוע מהבית ולמצוא אישה היא, כי: א) ברכת אברהם לילדים רבים עדיין לא התקיימה, כך שיצחק היה בטוח שזה יתקיים על ידי יעקב.

ב) ברכת אברהם היתה ללדת ילדים תוך כדי מסעו רחוק מהבית. לכן, יצחק הורה ליעקב לעזוב.

ירושת הארץ

לאחר שיצחק העניק לו את "ברכת אברהם" נותר בלבו של יעקב רק חשש אחד: כיון שעשו נשאר בארץ ישראל ויעקב עמד לעזוב, אולי עשו יחמוד את הארץ לעצמו?

כדי להסיר מיעקב את החשש הזה, יצחק הוסיף "לרשתך (רק אתה) לבדך) את ארץ מגריך אשר נתן אלקים לאברהם".

(על פי לקוטי שיחות חלק כ, עמ' 116 ואילך)

ואולם, עדיין יש כאן קושי גדול: למעשה, ברכת ה' לאברהם ללדת ילדים רבים לא התקיימה, כי במהלך המסע שלו אברהם זכה רק לבן אחד שהוכח כיוורש אמיתי.

בגלל השאלה הזו, רש"י ממשיך: "יהיו אותן הברכות האמורות בשבילך", כלומר שדברי ה' לאברהם היו בעצם מכוונים ליעקב (ואכן, אנו רואים שהברכות התקיימו, ולמרות כל המסעות של יעקב הוא הקים י"ב שבטים שכולם היו יורשים אמיתיים).

למה יצחק שילח את יעקב רחוק?

על פי הביאור האמור, ניתן למצוא הסבר לקושי נוסף בסיפור התורה כאן:

בפרשת חיי שרה אנו קוראים שכאשר אברהם חיפש בת זוג לנישואין ליצחק, הוא לא שלח את בנו רחוק, אלא שלח את עבדו אליעזר למצוא לו אישה ולהביא אותה בחזרה הביתה ליצחק. למה, אם כן, יצחק לא נהג באותו אופן ושלח שליח להביא אישה ליעקב?

במבט ראשון נראה שיצחק שלח את יעקב למרחקים כדי להציל אותו מיד עשו שביקש להרגו.

אמנם, ברמת הפשט, ניתן לשער שרבקה לא סיפרה ליצחק על המזימה של עשו מחשש שיצחק לא ירצה להוסיף ולברך את יעקב (כפי שביאורי מהרא"י מסביר).

סוף מעשה

נישואי עשו למחלת

כלפי אביו מייצגת רמה חמורה יותר של שחיתות מוסרית מאשר זו של לבן. זאת, משום שעשו עשה פעולות שבאמצעותן הציג עצמו כצדיק.

לבן, לעומת זאת, אמנם התנהג ברמאות אבל הוא לא העיז לחפש דרכים להפגין צדקות כלפי חוץ. הוא רק הסתיר את המוטיבים האנוכיים המושחתים שלו, על מנת שיעקב לא יגלה מה הוא זומם לעשות.

מכאן, שסיפור התורה בסוף הפרשה על מעשיו של עשו, בא להזהיר אותנו מפני השחיתות המוסרית שבאה לביטוי מוחשי על ידי עשו. אנחנו מוזהרים להתרחק מההתנהגות הנחותה הזו: להעמיד פנים של צדיק, בעוד שהאמת היא שונה לחלוטין.

(על פי לקוטי שיחות חלק לה עמ' 116 ואילך)

בפרשת תולדות אנו קוראים על הצביעות של עשו, בעשותו מעשים מטעים כלפי אביו. המעשה האחרון בסידרה הזו, הוא העובדה שהוא נושא לאשה את אחת מבנותיו של ישמעאל בן אברהם אבינו – כדי להצטייר כצדיק בעיני יצחק. אולם, למעשה רש"י מפרש שבנישואים אלו הוא 'הוסיף רשעה על רשעתו'. כיון שכאשר נשא אותה, לא גירש את הראשונות, ונשאר נשוי לכולם (פסוק ט). כך, שבדיוק כשם שהנישואים הראשונים שלו עם נשותיו הראשונות היו מתוך צביעות – להראות שהוא צדיק (ראה כו, לד לעיל), כך הנישואין האחרונים שלו היו מתוך צביעות – להראות שהוא צדיק, בעוד שבאותה שעה "הוסיף רשעה על רשעתו" ולא גירש את הראשונות.

בפרשה הבאה, פרשת ויצא, מסופר על רמאי נוסף, לבן, שנהג באופן מטעה כלפי יעקב. ואולם, ניתן לומר שהרמאות של עשו

תולדות

(מלאכי א, א - ב, ז)

הפתיחה של הפטרה זו, המדברת על אהבת ה' והעדפתו את יעקב על פני עשו (א, ב-ה), מכירה בצדקת זכותו של יעקב על הברכות שהוא קיבל בפרשה (פרק כז). הפטרה פונה לבני ישראל, על ידי הנביא מלאכי, זמן קצר לאחר שובם מגלותם בבבל. הנושא המרכזי שלה הוא תוכחה על העדר כבוד לבית המקדש וקרבתיו. הפטרה מתחילה בהצהרה על אהבת ה' לישראל והבטחה למפלה והרס של האויב השנוא של ישראל – עשו (א, א-ה). ואז הנביא מקונן על עזיבת ישראל את ה', במיוחד בתחום עבודת הקרבנות (ו-י), וטוען שבני ישראל מכבדים את ה' פחות מהאומות עובדי האלילים (יא). תוכחה נוספת על התייחסות מזלזלת למזבח (יב) והקרבת בהמות מאיכות ירודה בבית המקדש (יג-ד). לבסוף, ה' מאיים להפוך את ברכות הכוהנים לקללות, עקב חוסר זהירות בתהליך הקרבת הקרבנות (ב, א-ג) דבר שנחשב כפירה במעלתה הגדולה של הכהונה (ד-ז).

מצודת דוד

(א) ביד מלאכי. הנשלח ביד מלאכי:
(ב) ואמרתם. ר"ל ואם תאמרו במה
אהבת אותנו מפאת עצמינו כלומר עם
כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מפאת
אהבת עצמינו כ"א מפאת אהבת האבות

א « מִשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי:
ב אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וְאִמַּרְתֶּם בְּמַה אֶהְבֵּתֵנוּ

מצודת ציון

(א) משא. נבואה ולתוספת ביאור אמר
דבר ה':

תורת מנחם

א, ב. אהבתי אתכם אמר ה'.

חסידיים שאלו את אדמו"ר הזקן: איזו גדולה יותר - אהבת ה' או אהבת ישראל? וענה: אהבת ה' ואהבת ישראל נטועות יחד בכל נשמה יהודית. אולם, הפסוק אומר "אהבתי אתכם אמר ה'" ונמצא שאהבת ישראל גדולה יותר, כי כאשר אוהב את ישראל, הוא אוהב מה שהאהוב (ה') - אוהב" (היום יום, כת ניסן).

מצודת דוד

את ה' ועד עולם יקראו כן כי לא תשוב עוד להתכונן: (ה) ועיניכם תראינה. בהפלטת חורבנה: ואתם תאמרו וגו'. ר"ל כשתהיו מעל לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה אז תאמרו עתה יגדל ה' בעשות נפלאות מתמיד: (ו) בן יכבד. מוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא שאני אוהב אתכם מפאת עצמיכם הלא דרך הבן לכבד אביו על כי אביו אהבו ודרך העבד לכבד את אדוניו עם כי לא יחשוש כ"כ על אהבת אדוניו אליו עכ"ז מוכרח הוא לכבדו כי יפחד ממנו לכל יעשה בו נקם: ואם אב אני. ואם אתם מחזיקים אותי לאב איה כבודי הראוי לי בעבור אהבתי לכם ואם אתם מחזיקים אותי לאדון איה המורא הראוי לירוא מפני כי אם יראתם מפני לא עזבתם א"כ כבודי: לכם הנהנים. ר"ל הדבר הזה אומר אני ה' לכם אתם הנהנים המבזים את שמי: ואמרתם. ואם תאמרו בדבר מה אנו מבזין את שמך: (ז) מגישים וגו'. ר"ל אשיב לכם בדבר זה אתם מבזין את שמי במה שאתם מקריבים על מזבחי קרבן מתועב ומטונף: ואמרתם. ואם תאמרו בדבר מה אנו מתעבים ומטנפים קרבנך: באמרוכם. ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח שמסדרים עליו הקרבן לגבוה הוא נבזה כי נורק עליו הדם ונקטר עליו החלב שנפשו של אדם קצה בהם: (ח) וכי תגישון. ובעבור זה גם כי תגישון עור לזבוח אין רע בעיניכם הואיל והמזבח הוא מבזוה בעיניכם וכאומר הנה בזה אתם מתעבים קרבני וזהו בזיון שמי: הקריבהו. בחון אתה הדבר והקרב מאחת מאלה לדורון לפחתך האם יהיה

מרוצה לך בזה הדורון להעביר ממך אשמך אשר שפעת למולו או אם ישא פניך לכבדך בעבור מתן כזה אם תביא לו מבלי הקדמת פשע: אמר ה'. ר"ל כן אמר ה': (ט) ועתה חלו נא. עשו בחינה והעתירו בעדינו אל ה' אם יחנן אותנו בעבור תפלתכם הלא המארה המשתלחת באה היא בעבורכם וכי מחמתכם ישא לנו פנים הלא אין קטגור נעשה סגור: (י) מי גם בכם. הלא ימצא מי גם בכם ויסגור דלתי בית המקדש שלא יבוא מי שמה לרמוס חצרי: ולא תאירו. לא תבעירו אש על מזבחי בחנם: אין לי חפץ בכם. לבוא להראות לפני בבית המקדש והיה אם כן מהראוי לסגור דלתות בית המקדש: לא ארצה. לא אקבלם מידכם ברצון וכאומר ולמה א"כ תבעירו אש על מזבחי בחנם: (יא) כי ממזרח

הַלֹּוא־אֶח עֵשׂוּ לְיַעֲקֹב נֶאֱמַר יְהוָה וְאָהֵב אֶת־יַעֲקֹב: וְאֶת־עֵשׂוּ שָׂנְאֵתִי וְאֲשִׁים אֶת־הָרִיו שְׂמִמָּה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְּבָר: כִּי־תֹאמַר אֲדוֹם רֵשְׁשָׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַמָּה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹם וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעַם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה וְאִתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל יִשְׂרָאֵל: ו בֶּן יְכַבֵּד אָב וְעַבֵּד אֲדוֹנָיו וְאִם־אָב אֲנִי אֵיךְ כְּבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אֲנִי אֵיךְ מוֹרְאֵי אָמַר א יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הִכְהַנִּים בּוֹזֵי שְׁמִי וְאֶמְרֹתֶם בְּזִינוּ אֶת־שְׁמִי: ז מְגִישִׁים עַל־מִזְבְּחֵי לָחֶם מִגֹּאֵל וְאֶמְרֹתֶם בְּמַה גֹּאֲלֵנוּךְ בְּאֶמְרֹתֶם שְׁלַחַן יְהוָה נִבְזָה הוּא: ח וְכִי־תִגְשׁוּן עוֹר לְזִבְחַת אֵין רָע וְכִי תִגְשׁוּן פֶּסֶחַ וְחִלָּה אֵין רָע הִקְרִיבְהוּ נָא לְפַחַתְךָ הִירְצֵךְ אוּ הִישָׂא פְּנֵיךְ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה חֲלוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וִיחַנְנוּ מִיַּדְכֶם הִיתָה זֹאת הִישָׂא מַכֶּם פְּנֵים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בְּכֶם וַיִּסְגַּר דְּלָתַים וְלֹא־תֹאִירוּ מִזְבְּחֵי חֲנָם אֵין־לִי חֶפֶץ בְּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֲרַצֶּה מִיַּדְכֶם: יא כִּי

עצמיכם בצרוף אהבתי לכם מפאת האבות והאמהות: ואשים וגו'. עכשיו מפרש במה שנא את עשו ואמר ראו עתה כי שניכם גליתם ע"י נ"נ והנה אתם הלא שבתם לארציכם ואת יושבי שעיר אשים עוד שממה ונחלתו יהיה למדור לחנות המצויות במדבר: (ד) כי תאמר אדום. אם יאמרו מחריבי המקדש הנה עתה אנו רשים ודלים וארצנו חרבה אבל נשוב עוד ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה בא מפאת שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן תלך: המה יבנו. ר"ל באמת המה יבנו החרבות וימשלו ממשל רב אבל בסוף הדבר אהרסם אני מכל וכל ולא תשובנה עוד לקדמותן: וקראו להם. מהפלטת חורבנם יכירו הכל שמה' באה על שהרשעו לו ויקרא להם גבול רשעה והעם אשר זעם

מצודת ציון

(ג) לתנות. מלשון תנין והוא מין נחש: (ד) רששנו. מלשון רש ועני וכן מתרושש והון רב (משלי ג): גבול. ענין מחוז: זעם. ענין כעס: (ו) אדונים. דרך המקרא להזכיר שם אדנות בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ט:ט): (ז) מגישים. מקריבים: לחם. כן יקרא כל הקרב על המזבח וכן את קרבני לחמי (במדבר כח): מגואל. מתועב ומטונף כמו מוראה ונגאלה (צפניה ג): גאלנוך. ר"ל גאלנו ותעבנו קרבניך: שלחן. ר"ל המזבח ומסדרין עליו הקרבן לה' כעין שמסדרין על השולחן וכמ"ש וידבר אלי זה השלחן וגו' (יחזקאל מא): (ח) פסת. חגר וצולע: לפחתך. ענין שר ושליט כמו פחת יהודה (חגי א): הישא פניך. זה הלשון יאמר על הכבוד וכן זקן ונשוא פנים (ישעיה ג): (ט) חלו. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): ויחננו. מלשון חנינה וחמלה: (י) תאירו. תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז): חפץ. ענין רצון: ומנחה. כן יקראו כל הקרבנות שבאים למנחה ולדורון וכן ועברה לה' מנחת (מלאכי ג):

מצודת דוד

(א) ביד מלאכי. הנשלח ביד מלאכי: (ב) ואמרתם. ר"ל ואם תאמרו במה אהבת אותנו מפאת עצמינו כלומר עם כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מפאת אהבת עצמינו כ"א מפאת אהבת האבות והאמהות: הלא אח וגו'. כאומר ע"ז אשיב לכם הלא אח עשו ליעקב מן האב ומן האם ויחס אחד להם עם האבות והאמהות ועכ"ז אהבתי את יעקב לבד: (ג) ואת עשו שנאתי. ואם היה מפאת אהבת האבות והאמהות לבדה היה לי לאהוב גם את עשו אבל האמת הוא שאהבתי אתכם גם מפאת

עצמיכם בצרוף אהבתי לכם מפאת האבות והאמהות: ואשים וגו'. עכשיו מפרש במה שנא את עשו ואמר ראו עתה כי שניכם גליתם ע"י נ"נ והנה אתם הלא שבתם לארציכם ואת יושבי שעיר אשים עוד שממה ונחלתו יהיה למדור לחנות המצויות במדבר: (ד) כי תאמר אדום. אם יאמרו מחריבי המקדש הנה עתה אנו רשים ודלים וארצנו חרבה אבל נשוב עוד ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה בא מפאת שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן תלך: המה יבנו. ר"ל באמת המה יבנו החרבות וימשלו ממשל רב אבל בסוף הדבר אהרסם אני מכל וכל ולא תשובנה עוד לקדמותן: וקראו להם. מהפלטת חורבנם יכירו הכל שמה' באה על שהרשעו לו ויקרא להם גבול רשעה והעם אשר זעם

תּוֹרַת מְנַחֵם

ב-ג. הלא אח עשו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי.

בחירה אמיתית בין שני דברים, קיימת רק כאשר לדבר אחד אין תכונות מיוחדות שמעדיפות אותו על השני. כי אם דבר אחד נעלה יותר באופן ברור, הרי הבחירה בו היא רק תוצאה מההיגיון ולא בחירה אישית. רעיון זה מודגש על ידי הפסוק שלנו ביחס לבחירת ה' בעם ישראל: 'הלא אח עשו ליעקב', היינו שהם "שויים", ובכל זאת "ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי" (לקוטי שיחות חלק ד, עמ' 1309).

מצודת ציון

(יא) **מבואו**. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): **מוקטר**. מל' הקטרה: **מוש**. ענין הקרבה: (יב) **וניבו**. ענין אמירה כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נז): **אכלו**. מאכלו: (יג) **מתלאה**. ענין עיפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות יח): **והפתחם**. ענין דאבון ותוגה כמו מפח נפש (איוב יא) או הוא מל' הפחה ונשיבת רוח: (יד) **וארוו**. ענין קללה: **נוכל**. ענין ערמימות כמו ויתנכלו אותו (בראשית לו): (ב) **המארה וארותי**. מל' ארייה וקללה: (ג) **גוער**. ענין זעקת נזיפה: **וזריתי**. אפור כמו מזרה ישראל (ירמיה לא): **פרש**. זבל וצואה כמו וקרבו ופרשו (ויקרא ד): **חגיכם**. כן יקראו הקרבנות לפי שרובם באים בהג וכן אסרו הג בעבותים (תהלים קיח): (ה) **נחת**. ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית לה): (ו) **ובמישור**. מל' ישר: (ז) **מלאך**. שליח כמו ויאמר חגי מלאך ה' (חגי א):

מצודת דוד

שמש. אשר ממקום זריחת השמש עד מקום שקיעתו גדול שמי בין הגוים כי כולם מודים בו יתברך שהוא הסיבה הראשונה המשפעת בכולם רק איזה מהם יחשבו שהנהגת העולם השפל בא הכל ממערכת השמים: **ובכל מקום מוקטר מוש לשמי**. ר"ל מה שהאומות מקטירים למערכת השמים להתרצות לפנייהם כוונתם הוא שבזה יכבדו ויעבדו את סבתם הראשונה ובה באמת יטעו כי לא נגה עליהם אור התורה והנבואה: **ומנחה טהורה**. ומה שמביאים לקרבן ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם: **כי גדול שמי בגוים**. ולכן לפי טעותם יקריבו למערכות השמים מנחה טהורה: (יב) **ואתם**. אבל אתם מחללים את ה' במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח מתועב הוא על כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב דברים שנפש האדם קצה בהם ובעבור זה תקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה: **וניבו**. ר"ל ניב אמרי המזבח השגור בפיכם לדבר בו הוא לומר הנה מאכלו הרושם עליו הוא נבזה ומתועב והוא כפל ענין כמ"ש: (יג) **ואמרתם הנה מתלאה**. ר"ל כאשר תביאו לקרבן כבש

כחוש ורוז תכחשו לומר הנה נעשיתי נלאה ועיף ממשא הכבש שנשאתי על כתפי כי הוא שמן ובעל בשר ודבריים המה למפח נפש למקום ב"ה כי תעיוז לשקר לפניו: **והפתחם אותו**. הוא תקון סופרים והראוי אותי ובלא תקון יאמר שאמר הנה איננו בעל בשר וכבד במשא כי הוא כחוש וקל במשא עד שתוכלו לנדודו בהפתח רוח הפה: והוא ענין גוזמא:

מצודת דוד

והבאתם. גם אתם מביאים לפני קרבן גזול ופסח וחולה: **והבאתם את המנחה**. ר"ל הואיל ומאחת מאלה תביאו את הקרבן והתשורה וכי אקבלה ברצון מידכם: (יד) **וארוו נוכל**. ארוו המערים לומר שאין בידו יותר מובחר להקרבה ממה שהביא אבל באמת יש בעדרו זכר מובחר וטוב הראוי לעולה: **ונודו**. והוא מנדר וחובב לה' שה נשחת וכחוש: **כי מלך גדול אני**. ומהראוי א"כ להקריב לפני מן המובחר: **ושמי נורא בגוים**. כל העכו"ם יראים מפני: (א) **ועתה אליכם**. אליכם הכהנים אצוה המצוה הזאת לבל תקבלו קרבן נשחת וכחוש: (ב) **לתת כבוד לשמי**. לבל לחללו בקרבן שאין ראוי לי: **ושלחתי בכם**. בכהנים ובהעם: **וארותי את ברכותיכם**. ר"ל את הברכה שברכתי אתכם מעת הוסד היכל ה' כמ"ש בחגי אהפך לקללה: **וגם ארותיה**. ר"ל גם המארה המשמשת עתה איננה במקרה כי אני ארותיה כי אינכם שמים על לב להזהר בכבודי: (ג) **הנני גוער לכם**. בעבורכם אגער את הזרע לבל תצמח: **וזריתי**. אפור זבל על פניכם וחוזר ומפרש זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמאס בבהמה אותו אפור לבזות אתכם בו כדרך שאתם מבזים שמי: **ונשא**. העון הזה שבידכם ישא אתכם אל הבזיון הזה: (ד) **וידעתם**. דעו לכם אשר שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות נזהרים בכבודי הוא למען תקבלו גמול טוב להיות מתקיים הברית אשר כרתי עם שבט לוי ר"ל עם אהרן ראש השבט כי עמו כרתי הברית להיות הכהונה לו ולזרעו אחריו: (ה) **בריתי היתה אתו**. הברית שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום: **ואתנם לו מורא וייראני**. ר"ל את אלה נתתם לו בעבור המורא שהיה בלבו ויירא מפני וכפל המלות לחזק הענין: **נחת** הוא. היה מתפחד ונרעד: (ו) **תורת**. למד תורה עם העם ולא נטה מדרך האמת: **ועולה וגו'**. כפל הדבר כמ"ש: **הלך אתי**. ר"ל בעבור מצותי היה רודף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכם בדרך מישור: **ורבים**. ע"י תוכחותי השיב בני אדם מרובים לבל יעשו העון אשר חשבו לעשות: (ז) **כי שפתי כהן**. ר"ל הנה כל זה ראוי לכל כהן כי שפתי כהן ראוי שישמרו את הדעת לדבר בה והראוי הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ושהוא ילמדם: **כי מלאך**. כי הוא שלוחו של מקום להורותם הדרך הישר וכמ"ש וללוי אמר וגו' יורו משפטך ליעקב (דברים לג):

ממזרח-שמש ועד-מבואו גדול שמי בגוים
ובכל-מקום מקטר מוש לשמי ומנחה טהורה
כי-גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: יב ואתם
מחללים אותו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא
וניבו נבזה אכלו: יג ואמרתם הנה מתלאה
והפתחם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול
ואת-הפסח ואת-החולה והבאתם את-המנחה
הארצה אותה מידכם אמר יהוה: יד וארוו נוכל
ויש בעדרו זכר ונודו וזבח משחת לאדני כי מלך
גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי נורא בגוים:
ב ועתה אליכם המצוה הזאת הפהנים:
ב אם-לא תשמעו ואם-לא תשימו על-לב לתת
כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם
את-המארה וארותי את-ברכותיכם וגם ארותיה
כי אינכם שמים על-לב: ג הנני גער לכם
את-הזרע וזריתי פרש על-פניכם פרש חגיכם
ונשא אתכם אליו: ד וידעתם כי שלחתי אליכם
את המצוה הזאת להיות בריתי את-לוי אמר
יהוה צבאות: ה בריתי היתה אתו החיים והשלום
ואתנם-לו מורא וייראני ומפני שמי נחת הוא:
ו תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא-נמצא
בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב
מעון: ז כי-שפתי כהן ישמרו-דעת ותורה יבקשו
מפיהו כי מלאך יהוה-צבאות הוא:

ערב ראש חודש שחל להיות בשבת

(שמואל-א כ, יח - מב)

ההפטרה מתארת רגע שיא בקרע בין דוד ושאול, שנובע מהקריירה הצבאית המוצלחת של דוד. שאול, שבאותה שעה היה המלך, רואה את דוד כמורד שצריך לחסל אותו. מחשש לחייו, דוד מבקש את עזרתו של יונתן, בנו של המלך, שהיה מעריץ נלהב של דוד, אבל יונתן מתקשה להאמין לתיאוריה שדוד נרדף על ידי שאול. כדי לאמת את החששות שלו, דוד מציע את התוכנית הבאה: הוא ייעלם לשלושה ימים כדי לבחון את התגובה של המלך, ודוד יקבל דיווח על התגובה הזו מיונתן, באמצעות סימן סודי שעליו יוסכם מראש. בפתח ההפטרה מסופר איך יונתן חוזר על התכנית של דוד ומאשר את הסימן הסודי המוסכם של יריית חיצים ומתן הוראות מסוימות לעבדו (כ, יח-כג). בתחילה, המלך נראה כמי שלא מתפעל מהעדרו של דוד (כד-כה), אבל ביום השני הוא זועם על כך בפני יונתן וקובע שדוד הוא "בן מות" (כט-לד). ובכן, בבוקר שלמחרת, יונתן יוצא לשדה, מקשר עם דוד באמצעות הסימנים המוסכמים מראש ביריית החיצים, ושולח את עבדו הביתה (לה-מ). בשלב זה דוד יוצא ממחבואו, הם נפגשים בדמעות ושבועים שהידידות ביניהם תימשך "בין זרעי ובין זרעך עד עולם" (מא-מב).

מצודת ציון

(יח) ונפקדת. ענין זכרון: יפקד. ענינו חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא): (יט) האזל. ענין הלון כמו אזלו מים מני ים (איוב יד) ור"ל סימן להולכי אורח: (כ) צדה. מל' צד: אורה. אשליך כמו ירה בים (שמות טו): למטרה. הוא הדבר אשר המורים מכונים להשליך בו כמו כמטרה לחץ (איכה ג): (כא) והנה. להצד הזה: (כב) לעלם. לנער כמו בן מי זה העלם

מצודת דוד

(יח) ויאמר לו יהונתן. עתה חזר להשיב על מה ששאלו דוד מי יגיד לו ואמר לו מחר ר"ח ותהיה נזכר כאשר יחסר מקום מושבך מאין יושב בה ור"ל ע"י שמחר ר"ח תהיה בודאי נזכר אם למחר אם למחרת וכמ"ש למעלה: (יט) ושלשת. כל שלשת הימים והם היום ומחר ומחרתו תרד מאד להיות נסתר בהעמק במקום שנסתרת שם ביום המעשה והוא היום שהיה בו מעשה השבועה אשר נשבע שאול ליהונתן לבל המית את דוד כי גם אז היה נסתר במקום ההוא: (כ) שלשת החצים. האחד לירות ראשון והשני אחריו אם להרחיקו אם להקריבו

מצודת דוד

כפי הסימן האמור בענין ואולי לא יכוין בהשני לקח עוד אחד ובו יכוין לפי הסימן הנרצה: צדה אורה. אשליך לצד האבן ההוא כאלו אני מורה למטרה: (כא) והנה אשלח. לאח"ז אשלח הנער אשר עמדי למצוא החצים: אם אמור אומר. ר"ל הסימן הזה יהיה בידך אם אומר לנער הנה החצים ממך והנה ר"ל קרובים אלי ממך ועברת מהם ולהלאה כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות קרוב אליו מן הנער: קחנו. אז אתה קח החץ ובוא: חי ה'. נשבע לו שבאם יאמר כזאת בודאי שלום לו ואין דבר רע ועכ"ז לא רצה לקרות לו שלא יודע שבעצתו נסתר: (כב) ממך והלאה. להלן ממקום עמדך כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות רחוק מהראשון וכאשר עשה באמת: לך. אז לך לדרך וברח לך: כי שלחך ה'. ר"ל ההליכה תהיה לך לטובה ומה' היא: (כג) והדבר. כאומר ואם תלך לך זכור ותזכור הדבר אשר דברנו והוא דברי הברית שכרתנו: הנה ה'. ר"ל אין בינינו עד ואך הנה העד יהיה ה' וגו': (כה) על מושבו. על המקום המיוחד לו לשבת בה

כ יח וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקְדָתָּ בִּי יַפְקֹד מוֹשְׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תִרְדּוּ מֵאֵד וּבָאתָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וַיִּשְׁבֶּתָּ אֶצֶל הָאֶבֶן הָאֵזוּל: כ וְאֲנִי שִׁלַּשְׁתָּ הַחֲצִים צְדָה אֹרֶחַ לְשַׁלְּחֹתִי לְמִטְרָה: כא וְהִנֵּה אֲשַׁלַּח אֶת-הַנֶּעֱר לְךָ מִצָּא אֶת-הַחֲצִים אִם-אָמַר אֶמְר לְנֶעֱר הִנֵּה הַחֲצִים | מִמֶּנָּה וְהִנֵּה קָחְנוּ | וּבָאָה בֵּי-שָׁלוֹם לְךָ וְאִין דָּבָר חַי-יְהוֹה: כב וְאִם-כָּה אָמַר לְעֹלָם הִנֵּה הַחֲצִים מִמֶּנָּה וְהִלָּאָה לְךָ בִּי שִׁלַּחְךָ יְהוֹה: כג וְהִדְבַּר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וְאַתָּה הִנֵּה יְהוֹה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד-עוֹלָם: כד וַיִּסְתֵּר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל- [עלב] הַלָּחֶם לֶאֱכֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל-מוֹשְׁבֹו כַּפְּעָם |

תורת מנחם

א. כא. החצים ממך גו'.

כאשר יורים חיצים מקשת, ככל שהקשת יותר מתוחה לאחור, החיצים יגיעו רחוק יותר. זה מטאפורה להישג הרוחני של הגלות: ככל שבני ישראל 'מותחים' את כוחותיהם' להתעסק עם העולם הגשמי בתנאים הכי מורכבים, כך ההישגים הרוחניים שלהם גדולים יותר ו"מגיעים רחוק יותר". דוד רצה לדעת האם ההישגים הללו כבר נשלמו וכבר הגיע זמן הגאולה. על כן יונתן אמר לו כי אם "החצים ממך והנה", כלומר אם המשימה של הגלות, אותה מסמלים החיצים, נשלמה - אזי "קחנו ובאה כי שלום לך", היינו שהגיע זמן הגאולה. אבל אם החצים הם מאחוריך "ממך והלאה" - אזי עדיין יש עבודה רבה לעשות בגלות. אבל אל תחשוש מפני הצורך להמשיך את העבודה הזו, "כי שלחך" (התוועדויות, שם).

א. כ, יח. מחר חדש

הפטרה זו מזכירה את ערב ראש חודש: "מחר (הוא היום הראשון של) חדש" (החודש החדש) (כ, יח). במבט ראשון, הקשר הזה נראה די רופף, כיון שהמשך סיפורה של ההפטרה לא קשור בנושא ערב ראש חודש. ונשאלת השאלה: למה שזה יהיה יותר רלוונטי מאשר הפטרה שקשורה עם פרשת השבוע?

מוסבר על כך בתורת החסידות שחידוש הירח מסמל את הגאולה. ולכן, ערב מולד הירח החדש (ערב ראש חודש) מסמל את העבודה שמתנהלת במשך הגלות, על מנת להביא את הגאולה. כיון שכן, שפסוק זה עוסק במשמעות שמאחורי כל מעשינו ועבודתנו, הדבר נחשב תחליף מספיק חשוב להפטרה של פרשת השבוע (התוועדויות תשי"א, חלק ב, עמ' 50, 56).

מצודת ציון

(שמואל א יז): (כה) ויפקד. מענין חסרון; (כו) מאומה. כלל לא: בלתי. ענינו כמו בל ולא: (כט) אמלטה. ענין הצלה והשמטה מדבר מה: (ל) נעות. מל' עון ופשע: המרדות. מל' מרד: לבן ישי. כמו בן ישי ובה הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא: ערה. ענינו הגלות הדופי כמו ערות דבר (דברים כד): (לא) תכון. מלשון הכנה וקיום: בן מות. איש מות: (לג) ויטל. השליך: (לה) למועד. מקום המיועד וקבוע וכאשר יאמר על זמן קבוע כ"כ יאמר על מקום קבוע וכן ובית מועד לכל חי (איוב ל): (לו) מורה. מלשון יריה והשלכה: (לז) אחרי הנער. ר"ל אל הנער כשהוא אחרי: (לח) חושה. גם היא כענין מהירות כמו חושה לעזותי (תהלים לח) וכפל הדבר במלות שונות:

מצודת דוד

והוא במקום המושב שאצל הקיר: ויקם יהונתן. כי סדר הישיבה היה אשר ישב דוד סמוך להמלך ואחריו יהונתן ואחריו אבנר וישב עתה המלך במקומו ויהונתן במקומו ואבנר במקומו וכשלא בא דוד נשאר יהונתן וישב סמוך לאביו מבלי אמצעי ואין מדרך הבן להסב אצל אביו לזה קם יהונתן ממקומו לשבת במקום אבנר והוא ישב במקום יהונתן מצד שאול להיות הוא אמצעי בין שאול ליהונתן בנו (ולא ישב אבנר במקום דוד ולהשאיר יונתן במקומו כי חשב פן יבוא עוד דוד וישב במקומו ואף כי יהונתן ידע שלא יבוא מ"מ עשה עצמו בתחילה כלא יודע עם שאמר בסוף שנשאל ממנו וכו' ומטעם זה ישב מתחילה במקומו כאלו לא ידע: ויפקד. נחסר היה המקום מן היושב: (כו) ולא דבר. לא שאל מדוע לא בא דוד כי חשב מקרה קרה לו שלא בא ואותו מקרה בלתי טהור הוא ר"ל שראה קרי ולזה לא בא כי לא טהור הוא עדיין כי לא טבל לקריו ואין מהראוי לאכול בשלחן המלך הטמא והטהור יחדיו: (כז) ממחרת החדש השני. ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש: גם תמול. כי חשב אם היה מקרה היה לו לבוא היום חלופו עם שאין הדבר קבוע בכל יום מימות החול: (כח) נשאל נשאל. ממני שאל רשות ללכת עד בית לחם:

מצודת דוד

(כט) שלחני. תן לי רשות ללכת: זבח משפחה. אותו היום היו בני משפחתו זובחים בעירו זבחי שלמים: והוא צוה לי. לבוא על הזבח וחזור ומפרש מי היה המצוה ואמר אחי אליאב הבכור הוא היה המצוה: אמלטה נא. מעבודת המלך ואראה את אחי בשמחת הזבח: על כן לא בא. כי נתתי לו רשות ללכת והלך לו: (ל) בן נעות המרדות. ר"ל כאשר אמך היא נפשעת בדבר המרידה למרוד בי כן אתה בנה דומה לה לפשוע בדבר המרד: הלא ידעתי. מאז ידעתי שאתה בוחר בבן ישי להיות מולך וזה לבשתך ולבושת הגלות דופי אמך כי הלא יאמרו הבריות אין זה כ"א זנתה אמו והוא אינו בן שאול ולזה יאהב לשונאי שאול: (לא) כי כל הימים. ר"ל כי אם לא בחרת בו שימלוך הוא לא היית מצילו מידי כי כל ימי חייו לא תתקיים לא אתה ולא המלכות: ועתה שלח. הואיל ואתה נתת לו רשות ללכת עליך להשיבו כי הוא בן מות ואמיתנו: (לב) מה עשה. אם ה' המליכו מה עשה הוא: (לג) כי כלה היא. ר"ל סוף גמר דעת אביו הוא להמיתו: (לד) ביום החדש השני. ר"ל ביום השני לחדש: אל דוד. בראותו כי כלתה אליו הרעה: כי הכלימו. ובעבור כי הכלימו אביו שקראו בן נעות המרדות והטיל עליו החניית: (לה) ויהי בבוקר. ביום השלישי מהחדש ולא ביום השני כאשר קבעו כי חשב פן ירגיש מי בדבר ולזה הלך בבוקר שאז הדרך לעשות טיול ולירות בחצים ובע"כ ישב שם דוד עד בואו: למועד דוד. אל המקום המיועד אשר דוד נועד להסתר בה: (לו) הנער רץ. אחר שירה החץ הראשון רץ הנער אחריו ובעודו רץ ירה השני להעביר אותו להלאה מהחץ הראשון: (לז) עד מקום החצי. אשר יירי באחרונה הלא היא החצי. ממך והלאה: (לח) מהרה חושה. רוץ מהר אחר השניה ולא תעמוד במקום הראשונה: את החצים. הראשונה והשניה: (לט) לא ידע מאומה. מהסימן הנעשה ביריית אלו החצים: (מ) את כליו. הקשת והחצים: (מא) הנער בא. ר"ל הלך לבוא העירה: ודוד קם. היות

בַּפֶּעַם אֶל-מוֹשֵׁב הַקִּיר וַיִּקָּם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אֲבִנֵר
מִצֵּד שְׂאוּל וַיִּפְקֵד מְקוֹם דָּוִד: ^{כו} וְלֹא-דָבַר שְׂאוּל
מֵאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרָה הוּא בְלִתי
טָהוֹר הוּא כִּי-לֹא טָהוֹר: ^{כז} וַיְהִי מִמְּחֶרֶת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפְקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל-יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מִדָּוִע לֹא-בָא בֶן-יִשְׂרָאֵל גַּם-תָּמוּל גַּם-הַיּוֹם
אֶל-הַלָּחֶם: ^{כח} וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת-שְׂאוּל נִשְׂאָל נִשְׂאָל
דָּוִד מֵעַמְדֵי עַד-בֵּית לָחֶם: ^{כט} וַיֹּאמֶר שְׂלַחֲנִי נָא כִּי
זָבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בַעִיר וְהוּא עֹזֵה-לִי אֲחִי וְעַתָּה
אִם-מִצְעָאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמְלֹטָה נָא וְאֶרְאֶה
אֶת-אֲחִי עַל-בֶּן לֹא-כָּא אֶל-שְׂלַחַן הַפֶּלֶךְ:
^ל וַיַּחֲרֵאֲף שְׂאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶן-נְעוּת
הַמֶּרְדּוֹת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי-בָחַר אֶתָּה לְבֶן-יִשְׂרָאֵל
לְבִשְׂתֶךָ וּלְבִשֵׁת עֶרְוַת אִמְךָ: ^{לא} כִּי כָל-הַיָּמִים אֲשֶׁר
בֶּן-יִשְׂרָאֵל חָי עַל-הָאֲדָמָה לֹא תָכּוֹן אֶתָּה וּמְלִכּוֹתֶיךָ
וְעַתָּה שְׂלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן-מָוֶת הוּא: ^{לב} וַיַּעַן
יְהוֹנָתָן אֶת-שְׂאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוֹמַת מִיָּה
עֲשֵׂה: ^{לג} וַיִּטַּל שְׂאוּל אֶת-הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ וַיִּדַע
יְהוֹנָתָן כִּי-כָלָה הָיָא מֵעַם אָבִיו לְהַמִּית אֶת-דָּוִד:
^{לד} וַיִּקָּם יְהוֹנָתָן מֵעַם הַשְּׂלַחַן בַּחֲרֵי-אָף וְלֹא-אָכַל
בַּיּוֹם-הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לָחֶם כִּי נִעְצַב אֶל-דָּוִד כִּי
הִכְלָמוּ אָבִיו: ^{לה} וַיְהִי בַּפֶּקֶד וַיִּצֵּא יְהוֹנָתָן הַשֶּׁדֶה
לְמוֹעֵד דָּוִד וַנֶּעַר קָטָן עִמּוֹ: ^{לו} וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רִזָּן
מִצְעָא-נָא אֶת-הַחֲצִים אֲשֶׁר אֲנִכִּי מוֹרָה הַנֶּעַר רִזָּן
וְהוּא יָרָה הַחֲצִי לְהַעֲבֵרוֹ: ^{לז} וַיָּבֵא הַנֶּעַר עַד-מְקוֹם
הַחֲצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרָי הַנֶּעַר

וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֲצִי מִמֶּךָ וְהִלָּאָה: ^{לח} וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרָי הַנֶּעַר מִהֲרָה חוֹשָׁה אֶל-תַּעֲמֹד וַיִּלְקָט נֶעַר
יְהוֹנָתָן אֶת-הַחֲצִים וְהַחֲצִי כִז ^{לח} וַיָּבֵא אֶל-אֲדָנָיו: ^{לח} וְהַנֶּעַר לֹא-יָדַע מֵאוּמָה אֵךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת-הַדָּבָר:
^{לח} וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת-כַּלְיוֹ אֶל-הַנֶּעַר אֲשֶׁר-לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִבֵּיָה הָעִיר: ^מ הַנֶּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֲצֵל

מצודת דוד

הדבר שאין שם איש וקם ממקומו והלך אליו: מאצל הנגב. מצד הדרומי של אבן האזל ויהונתן ירה החצים מול צד הצפוני: לאפיו. על פניו: את רעהו. עם רעהו על כי היה קשה להם הפרידה: עד דוד הגדיל. הרבה לבכות יותר מיהונתן: (מב) אשר נשבענו. כאומר זכור תזכור אשר נשבענו ואמרנו ה' יהיה לעד ביני ובינך וגו':

הַנְּגַב וַיִּפֹּל לְאַפְּיוֹ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּשְׁקֹן אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ וַיִּבְכוּ אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ
עַד־דָּוִד הַגְּדִיל: ^{מב} וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְשָׁלוֹם
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
יְהִיָּה | בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֵי וּבֵין זֶרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:

מצודת ציון

(מא) הגדיל. מל' גודל ורבו:

מצודת דוד

מתחלה היו שם אנשים ולא היה יכול לדבר עם דוד פנים אל פנים וכאשר חשש מזה מאז ולכך עשה הסימן עם החצים וכאשר גמר הסימן הלכו להם האנשים ושלח גם הוא את הנער וכאשר שמע דוד בשלחו את הנער הבין

חדש! ספר בראשית במילואו יצא לאור וניתן להשיגו בחנויות הספרים ברחבי העולם

בהזמנות לפנות:

היכל מנחם, ירושלים, רחוב ישעיהו 22
טל' 02-5384928, פאקס 02-5385015, ת.ד. 5955, hmj@neto.bezeqint.net

קה"ת, כפר חב"ד, ת.ד. 3. טל' 03-9606018

Available from Judaica stores worldwide

or directly from

www.kolmenachem.com

e-mail orders@kolmenachem.com

To order via phone call 1-888-580-1900
or 718-951-6328; fax 718 953 3346.

England: Mendel Gorman 44 208 455 4960, Fax: 208 485 3953

www.jerusalemthegolden.com